VYSOKÁ ŠKOLA KREATIVNÍ KOMUNIKACE

Katedra literární tvorby

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Hoaxy a dezinformace v psaných online médiích

2024 Karolína Havlová

VYSOKÁ ŠKOLA KREATIVNÍ KOMUNIKACE

Katedra literární tvorby

Literární tvorba

Komerční psaní v médiích

Teoretická část: Hoaxy a dezinformace v psaných online médiích

Praktická část: Analýza pěti vybraných mediálních zpráv

Autor: Karolína Havlová

Vedoucí práce: Ing. Roman Pospíšil

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu, ze kterých jsem čerpala. Stvrzuji, že všechny odevzdané výtisky mé bakalářské práce se shodují s elektronickou verzí v informačním systému VŠKK a souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely studia a výzkumu.

V Praze dne 3. 12. 2024 Podpis autora: Hanlová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Ing. Romanovi Pospíšilovi za jeho cenné rady, které mi pomohly práci dokončit.

ABSTRAKT

Tématem této bakalářské práce je problematika hoaxů a dezinformací v psaných online médiích. Cílem práce je detailněji představit fenomén šíření nepravdivých a zavádějících informací. Současně se práce zaměřuje na analýzu vybraných mediálních zpráv za účelem identifikace manipulačních technik.

Teoretická část zprvu představuje klíčové pojmy, které tvoří základ pro pochopení problematiky šíření hoaxů a dezinformací. Zkoumá také historický vývoj těchto fenoménů, jejich příklady ze současnosti a techniky, pomocí kterých lze informace získané v online prostoru vyhodnocovat.

Praktická část zahrnuje analýzu pěti vybraných mediálních zpráv z online prostředí. Analýze předchází popis procesu, pomocí kterého byly zprávy hodnoceny. Praktická část otevírá prostor pro další výzkum, který by mohl podrobněji zkoumat efektivitu jednotlivých metod.

Tato bakalářská práce přináší ucelený pohled na problematiku hoaxů a dezinformací a zdůrazňuje důležitost kritického myšlení a mediální gramotnosti. Práce je určena odborné veřejnosti i širokému okruhu čtenářů, kteří se zajímají o téma hoaxů a dezinformací.

Klíčová slova

Hoaxy, dezinformace, nová média, mediální gramotnost

ABSTRACT

The topic of this bachelor's thesis focuses on hoaxes and disinformation in written online media. The aim of the thesis is to provide a detailed overview of the phenomenon of spreading false and misleading information. Additionally, the thesis focuses on analyzing selected media news to identify manipulative techniques.

The theoretical part first introduces key concepts that form the foundation for understanding hoaxes and disinformation. It also examines the historical development of these phenomena, their contemporary examples, and techniques for evaluating information obtained in the online environment.

The practical part includes an analysis of five selected media news from online sources. The analysis is preceded by a description of the process used to evaluate the news. The practical part opens up space for further research that could explore the effectiveness of individual methods in more detail.

This bachelor's thesis provides a comprehensive view of hoaxes and disinformation and emphasizes the importance of critical thinking and media literacy. The thesis is intended for both the professional audience and a broader readership interested in the topic of hoaxes and disinformation.

Keywords

Hoaxes, disinformation, new media, media literacy

Obsah

Úvod ... 1
Vymezení pojmů a teorie ... 2
Internet a nová média ... 2
Hoaxy a dezinformace ... 2
Argumentační klam ... 4
Propaganda ... 6
Nová média ... 8
Vznik ... 8
Mediální manipulace ... 9
Hoaxy ... 13
Historie ... 13
Příklady hoaxů ze současnosti ... 17
Dezinformace ... 23
Historie ... 23
Příklady dezinformací ze současnosti ... 26
Boj s hoaxy a dezinformacemi ... 33
Kritické myšlení ... 33
Mediální gramotnost ... 35
Proces ověřování zpráv ... 37
Praktická část ... 41
Metodologie ... 41
Proces analýzy obsahu zpráv ... 42
Analýza zpráv ... 43
Výsledky analýzy dezinformačních prvků ve zprávách ... 55
Závěr ... 56
Seznam použité literatury ... 57

Úvod

S nástupem digitálních médií získal fenomén hoaxů a dezinformací nový rozměr. Porozumění dynamice médií, která utvářejí naši realitu, je žádanou komoditou. Vzniká dokonce celá řada projektů zaměřených na vzdělávání veřejnosti.

Vliv internetu a nových médií na hoaxy a dezinformace je nepopiratelný. Současné technologie změnily způsob, jakým komunikujeme a přemýšlíme. Internet se stal neodmyslitelnou součástí našeho každodenního života, nicméně ne každá informace, která k nám jeho prostřednictvím doputuje, je pravdivá.

Přestože hoaxy a dezinformace nejsou produktem dnešní doby, frekvence jejich šíření prostřednictvím nových médií je alarmující. V historii se s těmito nástroji setkáváme už ve starověkých civilizacích, kdy byly využívány například při válečných konfliktech. V éře internetu se hoaxy a dezinformace adaptovaly na nové platformy a jejich potenciál zasáhnout masy se mnohonásobně zvýšil. Změnily svůj formát, staly se sofistikovanějšími a využily rychlosti internetu ve svůj prospěch. Z tohoto důvodu považuji za důležité, aby byla moderní společnost schopna hoaxy a dezinformace identifikovat a pochopit jejich účel.

Cílem této práce je proto nejen popsat koncepty těchto nástrojů, ale také se věnovat kritickému myšlení a procesu ověřování zpráv.

Vymezení pojmů a teorie

Internet a nová média

Příchod internetu ovlivnil naši společnost v mnoha ohledech. Umožnil lidem komunikovat rychleji a levněji. Sociální sítě se osvědčily jako prostředek, pomocí kterého lze snadno udržovat kontakt s rodinou, přáteli a kolegy.

Internet postupně nahradil tisk v roli hlavního zdroje informací, čímž upevnil svou pozici jakožto vzdělávacího prostředku. Zapříčinil také vznik nových pracovních pozic a profesí, jako jsou digitální marketéři, programátoři nebo influenceři. Prostřednictvím internetu mohou tvůrci jedním kliknutím sdílet svůj obsah na různých online platformách a získat příznivce z celého světa.

Společně se začleněním internetu do každodenního života vznikl také termín „nová média“. Odkazuje na soubor technologií, nástrojů a platforem, které umožňují komunikaci, výměnu informací a interakci mezi uživateli, kteří jsou geograficky odděleni. Mezi nová média řadíme například internet, sociální sítě nebo blogy.[1]

Na rozdíl od tradičních médií, jako jsou noviny, televize nebo rozhlas, jsou nová média často interaktivnější a umožňují konzumentům větší personalizaci. Uživatelé si mohou sami volit obsah, který chtějí sledovat, poslouchat nebo číst, a mohou s ním interagovat v reálném čase. Není však příliš snadné stanovit hranici mezi novými a starými médii, jelikož stará média našla nové způsoby reprezentace v digitálních formách.[2]

Hoaxy a dezinformace

Hoax

Portál Hoax.cz definuje hoax jako výraz užívaný pro „označení podvodné nebo klamavé zprávy, která se šíří prostřednictvím internetu i jiných médií“. Jeho cílem je přesvědčit čtenáře o své důležitosti a pravdivosti nebo svou podstatou způsobit škodu, například prostřednictvím phishingu a podvodných mailů, které adresátům slibují vysoký obnos peněz. Hoaxy se mohou týkat různých témat, přes politiku a vědu až po zdraví a historii. Mezi příklady hoaxů řadíme například zprávy o údajných smrtích celebrit, varování před neexistujícími viry nebo jinými nemocemi, falešné zprávy o útocích teroristů nebo jiných

[1] NPI, *Mediální technologie - Nová média*, 2006.
[2] ROUSE, *New Media*, 2022.

zločinců, manipulaci s upravenými fotografiemi či falešné zprávy o výherních loteriích nebo jiných soutěžích.[3]

Hoaxy často bývají neinstitucionální povahy – mohou mít podobu přeposílaného mailu nebo příspěvku na sociální síti. Přesný zdroj informace bývá většinou neznámý, případně je definován s nejistotou či neurčitostí. Zpravidla se s hoaxy nesetkáme v seriózním tisku; média zveřejňující hoaxy se snaží působit spíše jako alternativa k mainstreamovému zpravodajství.[4] Přestože hoaxy nejsou typickým znakem tradičních médií, nelze jejich výskyt zcela vyloučit. Například zpráva o smrti Martina Šmída z roku 1989 ukazuje, že i respektované zdroje mohou neúmyslně šířit mylné informace, které způsobí vážné důsledky.[5]

Dezinformace

Akademický slovník současné češtiny definuje dezinformaci jako „nepravdivou, vědomě zkreslenou informaci, jejímž cílem je ovlivnit určitou skupinu lidí nebo celou populaci“.[6] Svým významem se může prolínat s hoaxy, fake news i některými konspiracemi.[7]

Ministerstvo vnitra České republiky uvádí pět nejrozšířenějších důvodů vzniku dezinformací:

1. Ekonomické: mezi tyto dezinformační praktiky se řadí například clickbaitové titulky. Jejich cílem je finanční zisk ze zobrazené reklamy, sekundárně poškození uživatelů prostřednictvím malwaru;
2. Výzva: tvůrce dezinformace ji publikuje pro osobní prospěch, získání respektu nebo dokázání svých hackerských schopností. Příkladem je zmanipulování výsledků ankety;
3. Diskreditace: strůjce dezinformace usiluje o negativní ovlivnění pověsti osoby nebo organizace, na kterou cílí;
4. Polarizace: cílem polarizace je prohloubit stávající spory. Záměrem je zpravidla politické nebo společenské poškození;

[3] *CO JE TO HOAX*, c2000–2024.
[4] JANEČEK, 2020, s. 44.
[5] ŠIŠKA, *Mrtvý Šmíd z Národní třídy. Stěžejní událost, která se nestala*, 2018.
[6] *Dezinformace*, c2012–2024.
[7] NUTIL, 2018, s. 18.

5. Informační vlivové operace: obvykle tuto činnost vykonávají nepřátelské státní a nestátní subjekty s cílem ohrozit národní bezpečnost nebo podrývat národní prosperitu.[8]

Termín „dezinformace“ bývá někdy zaměňován s pojmem „misinformace“. Misinformace označují neúmyslně zavádějící nebo nesprávné informace. Přestože je tvůrce nešíří s cílem ovlivnit názory příjemců, mohou mít stejný dopad jako dezinformace. Příkladem je informace neobsahující zdroj, případně přeložení zdroje, který neuvádí původ svých informací.[9]

Na základě výše uvedeného lze pozorovat určité rozdíly mezi hoaxy a dezinformacemi, přestože se tyto kategorie často překrývají. Hoaxy jsou často tvořeny pro pobavení, záměrné oklamání příjemců nebo jako satira. Dezinformace naopak zpravidla vznikají se záměrem manipulovat a ovlivňovat veřejné mínění. Původci falešných zpráv však často využívají techniky obou kategorií a hranice mezi nimi není vždy jasná. Některé zprávy mohou vzniknout jako neškodný vtip nebo zkreslení původní informace, avšak v rukou jiných mohou být záměrně využity k manipulaci.

Argumentační klam

Žurnalista Petr Nutil definuje argumentační klam jako „tvrzení, které autor využije pro přemožení protistrany, aniž by bral v potaz přesnost, úplnost nebo pravdivost tvrzení“. Argumentační klamy cílí na lidské emoce, porušují pravidla logiky a namísto na vedení čestné debaty cílí na diskreditaci oponenta.[10]

Můžeme se setkat s rozličnými variantami a modifikacemi argumentačních klamů. Mezi nejznámější řadíme:

1. Ad hominem: autor namísto zohlednění argumentu útočí na svého protivníka. Například „Jsi mladý, nemůžeš o tom nic vědět“;[11]
2. Straw man: bagatelizace nebo zkreslení názoru oponenta. Cílem je učinit jeho postoj snáze zpochybnitelný. Například „Ti, kteří podporují uprchlíky, si myslí, že by měly jít všechny naše peníze jim, místo aby šly do nemocnic a na zdravotní péči“;[12]

[8] MVČR, c2024. s. 7–9.
[9] MVČR, *Definice dezinformací a propagandy*, c2024.
[10] NUTIL, 2018, s. 129.
[11] Tamtéž.
[12] *Straw man*, c2024.

3. Falešné dilema: cílem tohoto klamu je vzbudit pocit pouze dvou kontrastních možností, například „Kdo nejde s námi, jde proti nám“.[13] Podkategorií falešného dilematu je Ad ignorantiam. Tento argument tvrdí, že pokud fakt nelze doložit, jedná se o lež, a naopak. Například: „Nikdo nikdy nedokázal mimozemský život, proto neexistuje“;[14]
4. Šikmá plocha: argument šikmé plochy vyvolává dojem, že jeden krok nevyhnutelně spustí řetězec dalších, negativních událostí, ačkoliv mezi těmito událostmi není žádná větší souvislost. Příkladem je argument, že povolení malého množství drog povede k masové drogové závislosti ve společnosti.[15]
5. Úhybný manévr: autor odvede pozornost od původního tématu předložením informací, které jsou pro diskuzi irelevantní, například: „Proč bych měl být já ten špatný, když ten druhý dělá mnohem horší věci?“[16] Tento argumentační klam je známý také jako „whataboutism“, který vychází z fráze „What about…?“;[17]
6. Zobecnění: tento argument přisuzuje vlastnosti jednotlivce nebo vedlejší událost celkové vlastnosti celku, například „Tento politik bral úplatky, tudíž jsou všichni politici zloději“;[18]
7. Nereprezantivní vzorek: cílem argumentu je potvrdit svůj předpoklad odkazováním na malý vzorek lidí. Příkladem jsou výsledky výzkumu nebo ankety s pouze desítkami respondentů, přičemž je pro reálné zhodnocení nutný mnohem větší vzorek.[19]
8. Odkazování na autoritu: autor využívá status, prestiž nebo reputaci určité osoby nebo instituce jako hlavní oporu svého argumentu, přestože tato osoba není autoritou v oboru;[20]
9. Dovolávání se skupinové autority: autor využívá většinové mínění jako důkaz pravdivosti svého argumentu;[21]

[13] NUTIL, 2018, s. 130.
[14] Tamtéž, s. 132.
[15] Tamtéž, s. 131.
[16] Tamtéž, s. 132.
[17] *Whataboutism*, c2024.
[18] NUTIL, 2018, s. 132.
[19] Tamtéž, s. 133.
[20] Tamtéž, s. 133.
[21] FURMAN, 2016, s. 127.

10. Příklon k tradici: argument vychází z premisy, že je něco správné, protože se to tak dělalo vždy, například „Tato země byla vždy křesťanská. Pokud nejsi křesťan, nejsi správný občan“;[22]
11. Slučování nesouvisejícího a redukce příčin: argumentační klam nastává, když diskutující kombinuje dvě nebo více po sobě následujících témat, které nemají logickou nebo příčinnou souvislost, ale jsou prezentovány jako by ji měly. Aspekt redukce příčin se v argumentu objevuje, pokud je komplexní situace vysvětlena jedinou příčinou, přestože je ve skutečnosti důsledkem kombinace více faktorů. [23]
12. Důkaz kruhem: argument předem předpokládá to, co se snaží dokázat, což vede k závěru, který není podložen nezávislým důkazem, například „Knihy tohoto autora jsou populární, protože je čte spousta lidí“.[24]

Propaganda

Termín „propaganda“ vychází z latinského názvu kontrolní komise zřízené Vatikánem v roce 1662, „Sacra Congregatio de Propaganda Fide“, jejímž cílem bylo šíření římskokatolické víry. V době protireformace získalo slovo hanlivé zabarvení a dodnes je užíváno s negativní konotací. Obecně lze propagandu definovat jako „formu systematické, subjektivně zabarvené komunikace, jejímž cílem je ovlivnění veřejného mínění“.[25]

Edward L. Bernays, autor knihy Propaganda a americký zakladatel moderních public relations, propagandu definuje jako „důslednou a trvalou snahu vytvořit a formovat události za účelem ovlivnění vztahu veřejnosti ke společnosti, myšlence, nebo skupině lidí.“[26]

Pojem „propaganda“ nepodléhá jedné, stálé definici. Mohou pod něj proto spadat jak současné PR kampaně, tak i manipulativní, ideologicky zabarvené aktivity, které usilují o vyvolání strachu a nedůvěry mezi lidmi. Z tohoto důvodu se v odborné literatuře setkáváme s rozčleněním propagandy na bílou, šedou a černou, zpravidla na základě jejího zdroje a přesnosti informací.

Bílá propaganda je založena na pravdivých faktech prezentovaných způsobem, který podporuje konkrétní agendu. Mezinárodní sportovní utkání, jako například Olympijské hry, jsou v každé zemi vysílány se zaměřením na „domácí“ sportovce. Na Letních olympijských hrách 2008 v Pekingu byly zastoupeny týmy běžně účastnících se zemí, ale kromě

[22] FURMAN, 2016, s. 128−129.
[23] NUTIL, 2018, s. 134.
[24] Tamtéž, s. 135.
[25] *Definice dezinformací a propagandy*, c2024.
[26] BERNAYS, 2004, s. 25.

samotných sportovních soutěží se americké vysílání zaměřilo primárně na životopisné profily amerických sportovců.[27] Přestože tedy nedošlo k zatajení žádných faktů, informace byly prezentované způsobem, který zdůrazňuje úspěchy reprezentantů pouze jedné země.

Černá propaganda je nejmanipulativnější a nejvíce zavádějící ze všech forem propagandy. Často je využívána ve válečných konfliktech nebo politických kampaních. Sdělení černé propagandy je zpravidla zcela nepravdivé nebo značně zkreslené. Cílem je vyvolat silné emoce, jako strach a nenávist, čímž poškodí nepřítele a získá nad ním převahu. Černá propaganda je vysoce účinná a může vést k vojenským, politickým a sociálním rozvratům.[28]

Šedá propaganda se nachází na pomezí bílé a šedé. Zdroj může nebo nemusí být identifikovatelný a přesnost informací je nejistá. Tento druh propagandy se také využívá k uvedení konkurenta do rozpaků. Příkladem je informace vypuštěná válečným nepřítelem, stylizovaná tak, aby působila jako pocházející z druhé země. Šedá propaganda je tak efektivní v situacích, kde by mohla být bílá propaganda cílovou skupinou odmítnuta kvůli zjevnému zdroji nebo zaujatosti.[29]

[27] JOWETT a O'DONNELL, 2018, s. 17−18.
[28] Tamtéž, s. 18.
[29] Tamtéž, s. 20−23.

Nová média

Vznik

Lidská společnost prošla v průběhu své historie změnami, které formovaly způsob, jakým nyní žijeme, komunikujeme a chápeme svět kolem nás. V posledních desetiletích 20. století a na začátku 21. století ovlivnily změny v komunikaci především digitální technologie a internet. Nutnost přenášet informace na libovolnou vzdálenost v co nejkratším čase stála za vznikem sekundárních komunikačních médií, jako je tisk, telegraf, telefon nebo počítačové komunikační sítě.

Termín „nová média“ se původně vztahoval na typy médií, která se začala rozvíjet poté, co se televize stala dominantním komunikačním médiem. Tato „nová média“, jako byl videorekordér, teletext, videotext nebo videotelefon, ale pracovala s podobnými prvky a nepřinášela nové formy.[30]

Na začátku 90. let 20. století prošel termín „nová média“ změnou. Nastoupila éra digitalizace a počítačové sítě se začaly rychle rozvíjet. V té době nastoupily nové formy médií, jako je internet, sociální sítě, mobilní telefony (GSM) nebo počítačové hry. Všechna tato nová média mají charakteristiku médií digitálních.[31]

Podle Tonyho Feldmana, autora knihy An Introduction to Digital Media, obsahuje digitální informace pět základních znaků: otevřenost této informace k další transformaci; schopnost nést libovolný typ obsahu; možnost být sdílena a přenášena skrze sítě; přenositelnost (například na paměťové kartě); schopnost se kompresovat.[32]

Tato nová média můžeme selektovat do tří generací:

1. Nová média 1.0: média v rané fázi digitálních a elektronických médií. První generace nových médií často kombinovala analogové a základní digitální technologie. Příkladem je teletext a videotext;
2. Nová média 2.0: tato generace médií je již zcela digitální – veškerý obsah je vytvářen, distribuován a přijímán v digitální formě. Uživatelé mohou obsah nejen konzumovat, ale také se na něm aktivně podílet a interagovat. Nová média 2.0 využívají hypertext, jsou závislá na sítích a přinášejí nově také virtuální prvky;
3. Nová média 3.0: třetí generace představuje kompletně integrovaná a konvergovaná média. V této fázi splynuly formy digitálních médií do jednotných zařízení, která

[30] MORAVEC, 2016, s. 28.
[31] Tamtéž, s. 29.
[32] Tamtéž, s. 29–30.

jsou schopna provádět více funkcí současně. Jedná se například o tablety, smartphony nebo hybridní televizory.[33]

V roce 2010 vlastnilo v České republice počítač 59 % domácností a internet 56 %. Ačkoliv tato data nezkoumají konzumaci zpráv a rozlišení zdrojů, poskytují kontext o rostoucí dostupnosti a rychlém rozvoji technologií. Výzkum Českého statistického úřadu o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami uvádí, že roku 2023 vlastnilo počítač nebo tablet 82 % českých domácností. Pokud zahrneme pouze stolní počítače a notebooky, tento podíl klesá na 79 %. Preference uživatelů se tedy přiklání více k mobilnějším zařízením, které mohou snadno přenášet z místa na místo. Tento trend můžeme sledovat již více let.[34]

Nejpokrytější skupinu v této oblasti představují rodiny s dětmi a mladé rodiny bez dětí, kde má přístup k internetu 99 % z nich. Důchodci se naopak potýkali s nejnižším přístupem (pouhých 55 %). Rozšíření internetu můžeme mj. přisoudit jeho rostoucí nezbytnosti pro každodenní činnosti, jako je například práce nebo vzdělávání. Sledujeme ale také korelaci s výší příjmů domácnosti. Ve srovnání připojení k internetu v domácnostech vykazuje Česká republika lehce nižší hodnoty, než je průměr Evropské unie. Zatímco průměrná míra připojení domácností k internetu v EU dosahuje 92,5 %, v České republice hodnota činí 91,5 %.[35] Data Mezinárodní telekomunikační unie pro srovnání uvádějí za rok 2013 využívání internetu 35 % světové populace. V roce 2023 činil globální průměr 67 %.[36]

Mediální manipulace

Moc médií v moderní společnosti je velká. Média formují veřejné mínění, ovlivňují politická rozhodnutí a odrážejí naše sociální normy a hodnoty. Tento vliv však může být zneužíván, především v situacích, kdy média informace účelově zkreslují, zpravidla k prosazení zájmu jednotlivců, skupin nebo organizací. Tato zkreslení mají různé formy i motivace.

Jedním z příkladů mediální manipulace je technika selektivního výběru. Cílem je záměrný výběr či zdůraznění určitých informací, zatímco jiné, potenciálně stejně hodnotné informace, zůstávají opomíjeny. Selektivní výběr omezuje spektrum dostupných informací, na jejichž základě si čtenáři mohou utvářet mínění. Netýká se jen volby konkrétních zpráv, zohledňuje

[33] MORAVEC, 2016, s. 31.
[34] ČSÚ, Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023, 2023, s. 14.
[35] Tamtéž.
[36] ČSÚ, Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023, 2023, s. 21.

také velikost prostoru, který poskytuje různým názorovým směrům. Této techniky využívají média, která podporují konkrétní politickou agendu, ekonomický zájem nebo sociální ideologii.[37]

Účinnou techniku představuje přesměrování pozornosti čtenářů. Tato praktika úmyslně odvádí pozornost veřejnosti od důležitého nebo kontroverzního tématu k méně významnému či zcela irelevantnímu problému.[38] S technikou přesměrování pozornosti se lze setkat například v politice (maskování politického skandálu), marketingu (odpoutání publicity od korporátního selhání či kontroverze) nebo ve zpravodajství (odklonění pozornosti diváků od ekonomické krize). Anglický termín pro tuto techniku, „Red herring", zpopularizoval v roce 1807 anglický novinář William Cobbett svým přirovnáním k lovcům využívajících aromatické ryby k výcviku svých psů, kteří zachytí pach a obrátí svou pozornost právě k rybám.[39]

Při formování veřejného mínění využívají média strategické techniky načasování. Princip spočívá v publikaci určitých zájmových článků v určitém časovém horizontu. S touto technikou se často setkáváme v předvolebních obdobích, kdy oponent zadrží, nebo naopak urychleně zveřejní zprávy, které hovoří v jeho prospěch.[40] Podstatným nástrojem mediální manipulace jsou emocionálně zabarvené a hodnotící výrazy. Tato technika spočívá v používání zabarvených slov a bulvarizovaných frází, které u čtenářů vyvolají silnější emoce než konstatování holého faktu. Cílem je vzbudit zájem nebo posílit určitý pohled na dané téma, osobu či událost.[41]

Do výčtu manipulačních technik lze zařadit také logické a argumentační klamy. Podstatou je zneužití lidské ovlivnitelnosti a logického myšlení prostřednictvím argumentů, které jsou zdánlivě přesvědčivé, ale logicky zcela neplatné nebo zavádějící. Cíl logických a argumentačních klamů představuje ovlivnění názorů a rozhodnutí veřejnosti.[42]

Yellow Press a Yellow Journalism

Média často využívají různé strategie, aby získala pozornost čtenářů nebo diváků. Zatímco někdy je cílem zpráv ovlivnit veřejné mínění nebo prosazovat určité zájmy, jindy je hlavním motivem jednoduše zvýšení prodeje nebo udržení návštěvníků na webu co nejdéle. Pojmy

[37] NUTIL, 2018, s. 112.
[38] Tamtéž.
[39] *Why do we say 'red herring'?*, 2021.
[40] NUTIL, 2018, s. 112.
[41] Tamtéž.
[42] Tamtéž.

„Yellow Press“ (žlutý tisk) a „Yellow Journalism“ (žlutá žurnalistika) označují styl novinařiny, který upřednostňuje senzaci před faktickou přesností. Cílem tohoto přístupu je přitahovat pozornost a zvyšovat prodejnost novin prostřednictvím šokujících příběhů, což současně vede k odklonu od seriózního a objektivního zpravodajství.

Termín „Yellow Journalism“ vznikl na konci 19. století ve Spojených státech během novinářského soupeření mezi Josephem Pulitzerem a Williamem Randolphem Hearstem. Rivalita mezi Pulitzerovými novinami „New York World“ a Hearstovými „New York Journal“ vyústila ve vzájemné přebírání stylu, který kladl důraz na senzace, osobní skandály, kreslené vtipy a dramatické lidské příběhy. Objevovaly se také přehnané titulky a často nedostatečně ověřené nebo zkreslené zprávy. Tento styl byl velmi výrazný během španělsko-americké války v roce 1898, kdy noviny obou rivalů šířily propagandu a podněcovaly válečné nálady. Situace nakonec vedla ke vstupu Spojených států do konfliktu.[43]

Termín „Yellow Journalism“ se konkrétně váže k populárnímu komiksu „Yellow Kid“, který byl publikován v obou těchto novinách. Komiks zobrazoval žlutě oblečenou postavičku a jeho popularita byla tak velká, že byl styl novin, které tento komiks publikovaly, nakonec pojmenován podle něj. Pojem „žlutá žurnalistika” se postupně ujal jako pejorativní termín.

Používá se k popisu novin, které se uchylovaly k extrémním formám senzace, aby získaly čtenáře, často na úkor pravdivosti či etiky. Žlutá žurnalistika ovlivnila novinářské standardy a etiku, a její vliv můžeme pozorovat i dnes. Zejména v bulvárních médiích sledujeme větší důraz na emoce než na hloubkovou analýzu a objektivitu. V online prostředí lze vnímat „moderní” principy žluté žurnalistiky také ve využití clickbaitových titulků, psaných ve snaze získat kliknutí a sdílení na sociálních sítích.[44]

Manipulace médii

Kromě manipulace, které se dopouštějí samotná média, se setkáváme se situacemi, ve kterých média figurují jako nástroj zájmu určitého zadavatele, který chce využít mediální návštěvnost ve svůj prospěch. Příkladem takové situace je informační asymetrie. Tento termín označuje stav, kdy má jedna ze stran k dispozici více informací než druhá. V tomto scénáři média vydají zprávu, která pracuje s fakty, ale její kontext se liší od reality, jelikož jej zdroj účelově pozměnil.[45]

---

[43] WALKER, *The Spanish American War and the Yellow Press*, 2024.
[44] Tamtéž.
[45] TÁBORSKÝ, 2020, s. 143.

Manipulace médii se lze dopouštět také prostřednictvím účelového šíření zpráv. Jedná se o situaci, kdy média obdrží zprávu obsahující pravdivé negativní informace o jednotlivci či skupině, například z politického či obchodního prostředí. Zprávu ale distribuoval prostředník, a není tedy znám konkrétní iniciátor. Cílem účelového šíření zpráv je poškození reputace dotčených subjektů.[46]

[46] TÁBORSKÝ, 2020, s. 144.

Hoaxy

Historie

Pojem hoax se začal používat v 17. století v Anglii. Některé zdroje uvádějí jako předchůdce výrazu „hocus“ nebo „hocus-pocus“, což je starší termín pro kouzla nebo triky. V angličtině se výraz „hoax“ ve smyslu „podvádět“ objevil na konci 18. století.[47] V české literatuře použil termín „hoax“ jako jeden z prvních svém díle „Válka s mloky“ spisovatel Karel Čapek.[48] Ve slovnících byl v češtině tento pojem zaznamenaný od 2. poloviny 19. století jakožto „bursovní podvod“.[49]

Toledský dopis

Zaznamenané případy hoaxů pozorujeme již ve středověku. Roku 1184 začal Evropou kolovat dopis adresovaný papeži Klementovi III, který byl údajně sepsán toledskými astrology. Předpovídal, že v září roku 1186 nastane konec světa. Součástí textu byl také detailní popis nadcházejících katastrof, jako jsou bouře, sucho, zemětřesení, hladomor nebo mor. Tyto apokalyptické scénáře jsou ve starověkých pověrách typické, proto sdělení tehdejší společnost silně zasáhlo. Dopis dále uváděl, že katastrofu vyvolá vzácná konjunkce planet ve znamení Vah a v ocasu Draka. Astrologický popis dodávající předzvěsti povahu mystična byl dalším znakem, který z pohledu starověké společnosti činil tvrzení více reálné. Lidem bylo doporučeno, aby utekli ze svých domovů a ukryli se v horách. Arcibiskup z Canterbury dokonce nařídil třídenní půst, který měl katastrofu odvrátit. V září roku 1186 nakonec došlo k předpovězené konjunkci planet, avšak konec světa nenastal. Toledský dopis nicméně nezmizel. Jeho varianty zůstávaly v oběhu po staletí a měnila se pouze jména a data.[50]

V dřívějších dobách umožňovala povaha šíření informací a shromažďování zpráv relativně snadné vytváření hoaxů. Informace byly adresátům zpravidla prezentovány bez komentáře, což je umístilo do pozice, kdy se sami rozhodovali, zda tvrzením uvěřit, nebo ne. Zpravidla tak činili na základě toho, co se jim zdálo pravděpodobné. Tato pravděpodobnost byla ovlivněna tehdejší konvenční moudrostí, náboženstvím a vědeckými objevy.

---

[47] *Hoax*, c2001–2024.
[48] ČAPEK, 1939, s. 104.
[49] BOROVSKÝ-RUTH, František, [1910], s. 105.
[50] *The Toledo Letter*, c2015.

Vědecká tvrzení však byla v té době založena spíše na neověřených předpokladech než na skutečném bádání. Na základě toho společnost přijala za platné vědecké poznatky informace, které se dnes jeví jako nepravdivé nebo zavádějící. Lidé tyto informace šířili, aniž by o nich pochybovali, protože neexistovaly dostatečné metody pro jejich ověření. V důsledku toho bylo mnoho tehdejších „vědeckých faktů“ ve skutečnosti založeno na nedorozuměních nebo nepodložených tvrzeních, které bychom dnes označili za hoaxy.[51]

The Travels of Sir John Mandeville

Mezi jeden z nejoblíbenějších cestopisných příběhů pozdního středověku patřil spis „The Travels of Sir John Mandeville“.[52] Jedná se o popis cest anglického rytíře sira Johna Mandevilla, který opustil roku 1322 své rodiště, aby procestoval exotické, z tehdejšího hlediska velmi tajemné země. Mandeville vypráví o zážitcích s různými fantastickými bytostmi a prapodivnými kulturami, se kterými se setkal v Egyptě, Etiopii, Indii, Persii nebo Turecku.

Středověká společnost byla fascinována vším neznámým a magickým, proto se kniha setkala s velkým úspěchem. V jednotlivých pasážích Mandeville popisuje divoké muže s rohy a kopyty, trpasličí lidi s malými ústy, kteří musí jídlo sát stébly rákosu, lidi s očima na ramenou, ostrovní obyvatele s lidskými těly a psími hlavami nebo například rostlinu, na které roste jehněčí. Údajně se setkal také s kmenem, který se živil výhradně vůní jablek nebo jednookými obry, kteří konzumovali pouze syrové maso, což může reflektovat tehdejší názory na „barbarské“ kultury. Tato tvrzení nicméně představují kontrast ke zbytku údajů – spis totiž obsahuje naprosto přesná geografická data. Skutečný autor knihy, která byla podle historiků původně psána francouzsky, zůstává neznámý. Není jisté, zda vnímali tehdejší čtenáři Mandevillovy příběhy jako skutečné. Středověký svět byl plný náboženských a fantastických příběhů, které byly vnímány jako pravdivé.[53] Zajímavostí je, že mezi čtenáře Mandevillova díla patřil také mořeplavec Kryštof Kolumbus.[54]

Překladu díla do češtiny pro dvůr Václava IV. se ujal kolem roku 1400 Vavřinec z Březové. Podklad pro Vavřincův překlad představovala německá verze „Jean de Mandevilles ‚Reisen‘“, kterou přeložil Otto von Diemeringen.[55] „The Travels of Sir John

[51] *Hoax*, c2024.
[52] V češtině je spis známý také jako Cestopis tzv. Mandevilla.
[53] *The Travels of Sir John Mandeville*, c2015.
[54] *The Travels of Sir John Mandeville*, c2023.
[55] *Nejkrásnější středověké rukopisy IV. – Cesty rytíře Jana z Mandevillu*, c2008.

Mandeville“ lze vnímat jako předchůdce moderních hoaxů, na druhou stranu by některé části textu mohly být klasifikovány také jako dezinformace.

Nostradamova proroctví

Nyní se posuneme do 16. století. Michel de Nostradame, známější jako Nostradamus, se narodil v roce 1503. Po vzoru svých rodičů se i on vydal cestou lékařství. Během svého lékařského působení projevil Nostradamus zájem o proroctví. Svůj první almanach publikoval v roce 1550. Francie v této době dychtila po prognózách, které by osvětlily vývoj dějin. Narůstající náboženské napětí a násilí v zemi nutilo mnoho lidí hledat odpovědi na neklidné časy. Toto období poskytlo Nostradamovým spisům úrodnou půdu.[56]

Nostradamus svá proroctví psal starou verzí francouzštiny, která se od té moderní výrazně liší. Zároveň využíval spoustu neurčitých a mnohoznačných formulací. Tento styl psaní čtenářům umožňoval vyložit si jeho texty velmi volně, často podle svých představ, přání nebo zájmů. Z tohoto důvodu byla jeho proroctví dosazena do mnoha různých historických i současných událostí. Lze je interpretovat v širokém kontextu, a to je důvod, proč zůstávají populární i po staletích.[57] Při zkoumání Nostradamových proroctví odborníci i amatéři často přehlížejí jazyk a poetické prvky, které však toto dílo formují. Nostradamus mnohdy využíval své latinské zdroje, kterým ale v některých případech nerozuměl. Někdy odkazoval na současná francouzská města a regiony proto, aby více zaujal své čtenáře.[58]

Nostradamova proroctví jsou také protkána falešnými spisy. Po 11. září roku 2001 vzrostl zájem o jeho dílo na základě veršů, které předvídaly katastrofu. Údajně předpověděl i mnoho dalších historických událostí, jako například smrt Jindřicha II., Velký požár Londýna v roce 1666, Francouzskou revoluci, vládu Napoleona, vzestup Hitlera, vývoj a použití atomové bomby nebo atentát na Johna F. Kennedyho.[59] Žádná z takových předpovědí ale nevyplula na povrch, dokud k dané události skutečně nedošlo.[60]

---

[56] TAYLOR, *Nostradamus: Les premieres centuries ou propheties (Edition Mace Bonhomme de 1555). Edition et commentaire de l'epitre a Cesar et des 353 premiers quatrains. Pierre Brind'Amour.*, c2024.
[57] *Prophecies of Nostradamus*, c2015.
[58] TAYLOR, *Nostradamus: Les premieres centuries ou propheties (Edition Mace Bonhomme de 1555). Edition et commentaire de l'epitre a Cesar et des 353 premiers quatrains. Pierre Brind'Amour.*, c2024.
[58] *Prophecies of Nostradamus*, c2015.
[59] *14 Famous Predictions By Nostradamus*, c2024.
[60] *The Greatest Secret of Nostradamus*, c2024.

The Roger Dodsworth hoax

Dalším příkladem je případ známý také jako The Roger Dodsworth hoax. V létě 1826 hledal britský tisk způsob, jak zaujmout veřejnost. Tak vznikl fiktivní příběhem Rogera Dodswortha. Dodsworth, údajně syn anglického antikváře z 16. století, prý roku 1660 zamrzl v ledu na Alpách a objeven byl až o 166 let později.[61] Zajímavostí je, že byl Roger Dodsworth starší skutečná žijící osoba. Narodil se roku 1585 v Oswaldkirku, na území hrabství Yorkshir v Anglii a zemřel roku 1654 v Penworthamu, v hrabství Lancashire. Opravdu se věnoval antikvariátnímu výzkumu a byl také známým sběratelem yorkshirských církevních poznámek a rodokmenů.[62]

Údajný Roger Dodsworth mladší se prý po rozmrazení vrátil zpět k životu. Londýnské noviny příběh prezentovaly jako senzaci a veřejnost byla fascinovaná. Konzervativní týdeník John Bull dokonce zveřejnil dopisy napsané údajným přeživším. Nakonec byl příběh odhalen jako falešný v listopadu téhož roku.[63] Je možné, že ochotu veřejnosti uvěřit celé situaci podnítil také romantismus, který byl na počátku 18. a ke konci 19. století v Anglii dominantní směr. Toto hnutí představovalo opozici osvícenství, které pracovalo s racionalismem, vědou a logikou.

Great Moon Hoax

V průběhu 19. století se v zahraničí hoaxy staly populární formou zábavy. V roce 1835 byla v novinách New York Sun publikována série falešných zpráv o podivných tvorech a jevech, které se objevily na Měsíci. To vzbudilo mezi veřejností velký zájem.[64] Jedná se o jeden z nejznámějších hoaxů v historii, známý také jako Great Moon Hoax. První ze série šesti článků vyšla 25. srpna.[65]

Články týkající se života na Měsíci byly údajně přetištěny z Edinburgh Journal of Science a tvrdily, že slavný britský astronom Sir John Herschel objevil na Měsíci život. Tyto reportáže, fiktivně připisované Dr. Andrewu Grantovi, popisovaly fantastické bytosti a bohatou měsíční flóru a faunu. Texty zmiňovaly například řeky, rozmanité rostliny a další neobvyklé jevy, mezi nimiž byly i masivní krátery a obří krystaly ametystů. Co se týče živočichů, popisovaly články fantastická zvířata, jako jsou jednorožci, dvounozí bobři a chlupatí okřídlení humanoidi připomínající netopýry.[66]

---

[61] ZAREVICH, *The Hoax That Inspired Mary Shelley*, 2022.
[62] *Roger Dodsworth*, 2021.
[63] ZAREVICH, *The Hoax That Inspired Mary Shelley*, 2022.
[64] HALL, *Belief, Legend, and the Great Moon Hoax*, 2014.
[65] *"The Great Moon Hoax" is published in the "New York Sun"*, 2020.
[66] *"The Great Moon Hoax" is published in the "New York Sun"*, 2020.

Ode dne vydání prvního článku prodej novin výrazně vzrostl. Pravdou však je, že výše zmíněný Edinburgh Journal of Science přestal vycházet před rokem 1835 a Dr. Andrew Grant byl pouze fiktivní postava. Články ve skutečnosti napsal Richard Adams Locke, reportér New York Sun. 16. září roku 1835 noviny Sun přiznaly, že se jednalo o hoaxy. Čtenáře to obecně spíše pobavilo a prodeje novin informací neutrpěly.[67]

Z informací o výše uvedených hoaxech můžeme vyvodit důvody, proč lidé v historii věřili hoaxům:

1. Omezený přístup k informacím: před masovým šířením tisku bylo obtížnější ověřit si pravdivost zpráv a příběhů, které se zároveň šířily ústně nebo prostřednictvím omezeného počtu tištěných materiálů;
2. Nižší vzdělání: lidé nebyli schopni kriticky hodnotit informace, které se k nim dostaly;
3. Zastaralé nebo žádné vědecké podklady: v důsledku nízkého postupu ve vědě lidé stále věřili v nadpřirozeno;
4. Touha po senzaci: lidé byli fascinování neobvyklými příběhy, hoaxy se tak orální i písemnou formou šířily rychleji;
5. Náboženství: náboženské interpretace světa byly často využívány jako vysvětlení neznámých jevů;
6. Autorita církve: vzhledem k vlivu církve v tehdejších dobách byly informace ní prezentované přijímány veřejností bez výhrad a pochyb;
7. Konformita: pokud informaci věřila většina společnosti, zbytek ji přijal také;
8. Touha věřit: v některých případech lidé věřili hoaxům, protože obsahovaly příběhy, u nichž si přáli, aby byly pravdivé.

Na rozdíl od současných hoaxů nevznikaly ty tehdejší často s nekalým úmyslem. Na příkladech můžeme pozorovat především touhu pobavit a fascinovat veřejnost.

Příklady hoaxů ze současnosti

V 21. století prošly hoaxy transformací, způsobenou především všudypřítomnými technologiemi. Sociální média, internet i mobilní technologie nám sice poskytly další možnosti komunikace a přístupu k informacím, ale zároveň vytvořily ideální prostředí pro

[67] YOUNG, *Moon Shot: Race, a Hoax, and the Birth of Fake News*, 2017.

šíření nepravdivých zpráv. Éra digitalizace dodala hoaxům nový rozměr a šíří se rychleji než kdy dříve.[68]

Bonsai Kitten

Jedním z nejznámějších internetových hoaxů, který se objevil na počátku 21. století, je „Bonsai Kitten“. Tento hoax šokoval lidi na celém světě svou myšlenkou, že je možné „pěstovat“ koťata v malých skleněných nádobách tak, aby zůstala navždy malá – jako bonsaje. Hoax se poprvé objevil v roce 2000 na webové stránce, která tvrdila, že nabízí tato koťátka k prodeji.[69] Stránka obsahovala fotografie koťat ve skleněných nádobách a podrobné instrukce o tom, jak se o „bonsai koťátko“ starat. Jakmile se hoax více rozšířil, začaly se o situaci zajímat organizace na ochranu zvířat. Veřejnost považovala koncept bonsai koťátek za extrémně krutý a neetický. Protesty vedly k rychlému zrušení původní webové stránky a její tvůrci byli dokonce vyšetřováni FBI. Nakonec bylo odhaleno, že se jedná o satiru a obrázky koček ve sklenicích nejsou skutečné.[70]

Hoaxy o Facebooku

Častým terčem hoaxů mohou být také sociální sítě. Na platformě Facebook se šíří mezi uživateli zpravidla tvrzení, která využívají jejich strach o soukromí a bezpečnost dat. Roku 2007 se na této sociální síti vyskytl hoax nabádají uživatele k přeposlání řetězové zprávy, aby „dokázali“, že je jejich účet stále aktivní. Zpráva tvrdila, že účty, které tak neučiní, budou smazány. Ve skutečnosti však Facebook nepožaduje, aby uživatelé takto prokazovali aktivitu svého účtu.[71] O pět let později se Facebookem šířil hoax vyzývající uživatele, aby na svůj profil zkopírovali a vložili text prohlášení o autorských právech, který měl údajně zabránit Facebooku využívat jejich obsah. Toto prohlášení je však bezcenné, protože podmínky, které uživatelé odsouhlasí při registraci, již dávají Facebooku povolení obsah v rámci platformy použít.[72]

V roce 2019 se začal rozšiřovat hoax o tom, že Facebook automaticky odstraní ze skupin uživatele, kteří v nich nejsou aktivní. Ve skutečnosti Facebook pouze změnil způsob, jak mohou uživatelé být do různých facebookových skupin pozvaní.[73] Všechny zmíněné

---

[68] GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra, 2018, s. 44.
[69] BRITTON, *15 years ago, the ‘Bonsai Kittens’ site led to an FBI investigation*, 2016.
[70] *FBI investigates 'bonsai kitten' website*, 2001.
[71] *KONTROLA AKTIVNÍHO ÚČTU FACEBOOKU ŘETĚZOVOU ZPRÁVOU*, c2000–2024.
[72] *FACEBOOK META - COPYRIGHT NA PROFIL*, c2000–2024.
[73] *FACEBOOK - AUTOMATICKÉ MAZÁNÍ NEAKTIVNÍCH ČLENŮ SKUPIN*, c2000–2024.

hoaxy pracují s konceptem řetězových zpráv, kdy musí uživatel zkopírovat určený text buď přeposláním zprávy přátelům, zkopírováním textu na svůj profil do příspěvku anebo napsáním komentáře.

Konec světa v roce 2012

Rok 2012 byl spjat s jedním z nejvíce mediálně sledovaných a diskutovaných konspiračních hoaxů začátku 21. století. Hoax tvrdil, že 21. prosince 2012 dojde k přírodní katastrofě, která povede ke konci světa. Původem této teorie byl výklad Mayského kalendáře, který se měl údajně resetovat.[74] Již v roce 2009 dostávala NASA od veřejnosti dopisy a e-maily, které se dožadovaly pravdy.[75] Vláda USA dokonce několik dní před domnělou apokalypsou vydala na svém webu příspěvek s názvem „Scary rumors about the world ending in 2012 are just rumors"[76], kterým se snažila uklidnit veřejnost. David Morrison, astronom a hlavní vědec z NASA věnoval celou zvláštní sekci svých webových stránek tvrzením o apokalypse v roce 2012.[77] Pravdou je, že Mayové věřili, že konec jednoho cyklu jednoduše signalizuje začátek dalšího, nikoliv restart.[78]

Modrá velryba

Fenomén Modré velryby se dostal do povědomí veřejnosti roku 2016, kdy ruské noviny Novaja Gazeta zveřejnily článek „Skupiny smrti" informující o dětských sebevraždách. Všechny tyto děti byly na sociální síti VKontakte členy stejných skupin, které obsahovaly slovo „velryba". Článek varoval rodiče, aby se naučili rozeznávat příznaky blížící se tragédie a zasáhli včas.[79] Modrá velryba byla popisována jako série 50 úkolů, přičemž posledním úkolem byla sebevražda.[80]

O hře začala informovat česká média, hlavní televizní zpravodajství i Policie ČR.[81] Přestože věnovala média Modré velrybě velkou pozornost a řada z nich uváděla konkrétní případy údajných obětí, důkazy o existenci organizované hry byly sporné. Některé zprávy byly později identifikovány jako nepřesné nebo zveličené. Vyšetřování ukázalo, že mnoho údajných případů nemělo se hrou žádnou přímou souvislost.[82]

---

[74] *December 21, 2012*, 2018.
[75] *NASA scientist: No Doomsday in 2012*, 2009.
[76] V překladu: Děsivé zvěsti o konci světa v roce 2012 jsou jen fámy.
[77] JOHNSON, *U.S. government insists 2012 apocalypse is a myth*, 2012.
[78] *December 21, 2012*, 2018.
[79] MURSALIEVA, *Gruppy smerti (18+)*, 2016.
[80] *Modrá velryba: Co stojí za „hrou," jaké úkoly vedou děti k sebevraždě?*, 2017.
[81] JANEČEK, 2020, s. 30.
[82] *Experti: Policie varuje před hrou, která neexistuje. Děti ji marně shání*, 2017.

COVID-19

V souvislosti s pandemií COVID-19 se šířilo mnoho hoaxů, ať už o existenci samotného viru, testech nebo vakcínách. Hoax o testování na COVID-19 pomocí PCR testů tvrdil, že jsou lidem tajně implantovány sledovací čipy, které o nich sbírají informace. Společně s tímto hoaxem bývá často sdílena fotografie mikročipu pocházející z článku o nanotechnologii a miniaturizaci čipů z roku 2009. Jedním z dalších častých hoaxů bylo tvrzení, že i vakcíny obsahují mikročipy k monitorování lidí.[83] Tyto hoaxy byly často kombinovány s teoriemi o tom, že byla pandemie plánovaná s cílem manipulovat a ovládat společnost.[84]

Nigerian Prince scam

Do kategorie současných hoaxů můžeme zařadit také některé internetové podvody, které se šíří prostřednictvím e-mailové komunikace. Takzvaný „Nigerian Prince scam“ nebo „419 scam“ je pojmenován podle článku nigerijského trestního zákoníku o podvodech. Komunikace obvykle začíná e-mailem od údajného člena nigerijské královské rodiny nebo vysokého vládního úředníka, který žádá o pomoc s přesunem velkého finančního obnosu mimo zem. E-mail slibuje za pomoc velkou odměnu a žádá o poskytnutí bankovních údajů nebo o předplacení nákladů spojených s převodem peněz. Jakmile oběť poskytne údaje nebo zaplatí poplatky, podvodník se vytratí.[85] Častý je také podvod, ve kterém obdrží osoba e-mail od falešného právníka či finančního poradce, který tvrdí, že oběť zdědila velký majetek po neznámém příbuzném. E-mail často obsahuje zdánlivě přesvědčivé informace a žádá o poskytnutí osobních údajů a zaplacení administrativních poplatků nebo daní pro uvolnění prostředků. Jakmile jsou poplatky zaplaceny, podvodník se už neozve.[86]

Mobilizace

Po zvolení Petra Pavla prezidentem se objevil hoax o údajné mobilizaci, který se šířil formou falešných SMS zpráv. Tyto zprávy předvolávaly příjemce k dostavení se na „nejbližší pobočku AČR, kde bude vybaven potřebnou zbrojí pro mobilizaci na Ukrajině“.[87] Cílem

[83] *ČIP V NOSE PO TESTECH NA COVID 19*, c2000–2024.
[84] VRLÁK, *„Sdílejte, než to smažou.“ Hoaxy o očkování stát nadále podceňuje, zjistili Reportéři ČT*, 2021.
[85] GRIGUTYTĖ, *The Nigerian Prince scam: Everything you need to know*, 2023.
[86] *Unexpected money*, [2023].
[87] *Čechům chodí falešné zprávy údajně od Petra Pavla o mobilizaci na Ukrajinu*, 2023.

tohoto hoaxu bylo pravděpodobně přiživení dezinformací, že plánuje Petr Pavel hned po zvolení vyhlásit mobilizaci.[88]

Žába na obalech potravin

Poměrně nový hoax se objevil v souvislosti se symbolem žáby na obalech potravin. Hoax tvrdí, že produkty s tímto symbolem obsahují nebezpečné chemikálie a nežádoucí látky, jako jsou například „sparkprotejn, oxid grafenu, měď, konzervanty na bázi herbicidů“. Tento klam je šířen zpravidla prostřednictvím sociálních sítí a e-mailů.[89] Ve skutečnosti však kulaté logo s žábou a nápisem „RAINFOREST ALLIANCE PEOPLE & NATURE“ označuje produkty, které splňují standardy Rainforest Alliance. Tato certifikace potvrzuje, že produkty pocházejí z farem, které dodržují určité environmentální, ekologické a sociální standardy. K situaci se v reakci na dotazy spotřebitelů vyjádřila dokonce i Státní zemědělská a potravinářská inspekce.[90]

S ohledem na výše uvedené příklady, můžeme vyvodit rozdíly mezi hoaxy v historii a současnými hoaxy:

1. Příklady současných hoaxů mnohem více pracují s potvrzením předsudků ve společnosti. Mnoho z nich se týká vlády a tvrzení, že chce kontrolovat a manipulovat společnost;
2. Současné hoaxy mohou zasáhnout globální publikum téměř okamžitě nebo v řádu dní.

Lze také sledovat některé podobnosti:

1. Hoaxy v historii benefitovaly z nižšího vzdělání obyvatelstva a zastaralých vědeckých podkladů. Současné hoaxy se mnohdy snaží opírat o medicínské nebo technologické koncepty, kterým průměrný člověk nemusí plně porozumět;
2. Lidé v historii přijali informaci, protože jí věřila většina společnosti. V současnosti supluje společnost sociální bublina. Lidé bývají často ovlivněni tím, co sdílejí jejich přátelé nebo rodina;
3. Lidská touha po senzaci a šokujících tvrzeních zůstává stejná – moderní hoaxy však častěji cílí na negativní, pohoršené reakce;

[88] PIKA, *OVĚŘOVNA: Prezident nemůže jen tak vyhlásit mobilizaci. Na sítích stále koluje falešný příspěvek*, 2023.
[89] *LOGO ŽÁBA*, c2000–2024.
[90] SZPI, *Symbol žáby na obalech potravin*, 2023.

4. V historii i současnosti nalezneme hoaxy o možné apokalypse a konci světa.

Dezinformace

Historie

Pojem „dezinformace“ pochází z ruštiny a poprvé byl zaznamenán roku 1950.[91] Ve Velké sovětské encyklopedii byl o dva roky později definován jako „nepravdivá informace s úmyslem oklamat veřejné mínění.“[92] Anglický synonym „disinformation“ se v tisku objevil už v roce 1887[93] a využívá latinskou předponu „dis“ pro vytvoření významu „převrácení nebo odstranění informace“.[94] Definování historických dezinformací může být složité, zejména proto, že se mnohdy prolínají s propagandou. Důvodem může být velká moc panovníků, kterou zpravidla navyšovali pomocí častých válek, a následně nástup církve.

Už v antickém Římě, těsně před vypuknutím občanské války mezi Octavianem a Markem Antoniem, se setkáváme se zaznamenaným případem využití dezinformací. Zhruba v roce 44 př. n. l., byli tito rivalové ponořeni do informačního střetu, aby získali přízeň senátorů a veřejnosti. Octavianus využil Antoniův vztah s Kleopatrou, královnou Egypta, k politickému útoku. Obvinil ho z podléhání cizí kultuře a ze zrady republiky. Aby posílil své obvinění, Octavianus prezentoval v senátu Antoniovu závěť, ve které Antonius odkázal území východního Říma Kleopatře a vyjádřil přání být pohřben v Egyptě. Tato závěť byla Octavianem použita jako primární důkaz Antoniovy zrady. Existují však teorie, že Octavianus mohl závěť částečně nebo úplně padělat, aby svého protivníka zdiskreditoval a zvítězil v boji o veřejné mínění.[95]

První větší rozmach dezinformací umožnil vynález knihtisku v polovině 15. století, který změnil způsob šíření informací v Evropě a později v celém světě. Před vynálezem knihtisku byla většina knih a dokumentů opisována ručně, každý exemplář byl tedy jedinečný. Ručně opsané texty byly zpravidla drahé, proto byl přístup k takovým informacím omezen pouze na vzdělané elity. S rozšířením knihtisku však začaly být dostupnější nejen informativní texty, ale také dezinformace. S přístupem k tiskařským strojům mohli lidé rychle replikovat své názory a zpřístupnit je široké veřejnosti.[96] V roce 1693 tiskař jménem William Anderton tohoto vynálezu využil k šíření traktátů, které měly údajně vyburcovat

[91] *Disinformation noun*, c2024.
[92] *Joseph Stalin Coins the Term Desinformatsiya (Disinformation)*, c2004–2024.
[93] *Medicine Lodge Cresset from Medicine Lodge*, 1887.
[94] *The Global Disinformation Order*, c2024.
[95] SIFUENTES, *The Propaganda of Octavian and Mark Antony's Civil War*, 2019.
[96] *The Gutenberg Press*, c2024.

občany k povstání proti králi. Ústřední trestní soud Anglie ho nakonec odsoudil za velezradu a byl popraven.[97]

Protokoly sionských mudrců

Protokoly sionských mudrců představují jeden z nejznámějších a nejškodlivějších příkladů dezinformace. Protokolům předcházel pamflet s názvem „Dialog mezi Machiavellim a Montesquiem v pekle“. Francouzský publicista Maurice Joly tuto politickou satiru sepsal jako kritiku vlády Napoleona III.[98] Hermann Goedsche, německý antisemita a spisovatel píšící pod pseudonymem Sir John Retcliffe, sehrál ve vzniku Protokolů následně velkou roli. Adaptoval Jolyho „Dialogy“ do svého románu „Biarritz“, který pojednával o mýtickém židovském spiknutí. V kapitole „Židovský hřbitov v Praze a Rada zástupců dvanácti izraelských kmenů“ popsal fiktivní setkání rabínů. Ti se údajně scházeli každé století o půlnoci, aby hodnotili uplynulé století a plánovali další kroky židovského spiknutí, které by vedly k ovládnutí světa.[99] Na počátku 70. let 19. století se román z roku 1868 objevil v carském Rusku. Kniha se dostala do rukou ochranky, která již jednou upravené dílo ještě více přeformulovala a přizpůsobila tak, aby působilo jako tajný plán židovského spiknutí. Cílem bylo posílení pozice slabého cara Mikuláše II. a diskreditace opozice – liberálů, kteří sympatizovali s Židy. Roku 1897 byly Protokoly sionských mudrců oficiálně vytištěny.[100]

Přestože londýnský deník The Times roku 1921 publikoval sérií článků, která dokumenty identifikovala jako podvrh a předložila důkazy, vliv protokolů přetrvával.[101] Protokoly sionských mudrců napomohly šíření nacistické propagandy. Hitler v některých svých raných politických projevech odkazoval na Protokoly a používal je k podpoře svých ideologických cílů. I po skončení druhé světové války byl dokument nadále využíván různými skupinami, například neonacisty nebo popírači holocaustu.[102]

Obdobný případ záměrně vytvořených falešných dokumentů se objevil i v Českých zemích. Mezi odbornou i širokou veřejností vyvolal velké diskuse spor o Rukopisy. Rukopisy královédvorský a zelenohorský, objevené na počátku 19. století, měly být údajně středověkými díly dokazujícími kulturní a literární vyspělost českého národa. Jejich účelem bylo posílit národní hrdost v rámci českého národního obrození. Později vyšlo najevo, že se

---

[97] BRUINS, *Fake News Throughout History*, 2022.
[98] TÁBORSKÝ, 2020, s. 23.
[99] *THE PROTOCOLS OF THE LEARNED ELDERS OF ZION,* c2020, s. 4.
[100] TÁBORSKÝ, 2020, s. 23.
[101] *PROTOKOLY SIONSKÝCH MUDRCŮ*, 2024.
[102] *PROTOCOLS OF THE ELDERS OF ZION*, [2006–2018].

jedná o padělky a skutečnými autory Rukopisů jsou pravděpodobně Václav Hanka, Josef Linda a malíř František Horčička.[103]

Glycerin z těl padlých vojáků

Roku 1917 britské noviny publikovaly zprávu, že Německo získává glycerin z těl padlých vojáků. Tento příběh byl poprvé zveřejněný v anglicky psaném deníku North China Daily News. O dva měsíce později ale na skandál navázaly přední britské listy The Times a Daily Mail s tvrzením, že získaly informace od zdrojů, které továrnu na využití mrtvol navštívily. Německá vláda proti těmto tvrzením protestovala, ale bez výsledku. Až v roce 1925 britský politik Sir Austen Chamberlain a poslanec John Charteris přiznali, že byla zpráva smyšlená. Tento konkrétní případ byl později využit nacisty jako důkaz britských lží během první světové války a také podnítil skepticismus během počátečních zpráv o holokaustu.[104]

Totalitní režimy

Princip dezinformací byl během historie hojně využíván totalitními režimy s cílem manipulovat veřejné mínění, posílit vlastní moc a zdiskreditovat nepřátele. 20. století přineslo mnoho případů využívání dezinformací, které podporovaly propagandu nacistického Německa, komunistického Sovětského svazu nebo například socialistického Československa.

Už předtím, než se Hitler dostal k moci, považoval podle všeho média za nejdůležitější prostředek ovlivňování veřejného mínění, což lze vidět na koupi novin „Völkischer Beobachter“ v roce 1920, které se později staly vlajkovou lodí a stranickým celostátním deníkem. Pro získání moci bylo důležité, aby byly hromadné sdělovací prostředky pod kontrolou režimu, který bude mediální politiku strukturovat, řídit a věnovat jí zvýšenou pozornost.[105] Tisková média hrála v Třetí říši klíčovou roli, ať už se jednalo o tisk ve formě deníků, týdeníků anebo jiných tištěných médií, jako jsou plakáty. Tisk byl totiž mnohdy šířen zdarma; mohl mít tedy dopad na všechny vrstvy obyvatel bez ohledu na jejich finanční situaci, a zároveň je tisk médiem nezávislým na elektronickém přijímači. Jak Joseph Goebbels, říšský ministr propagandy mnohokrát uvedl ve svých spisech, měl ambice vytvářet z volebních i předvolebních bojů mistrovské dílo propagandy.[106]

---

[103] MERTLÍK, *Rukopis královédvorský: Falzifikát, který déle než 200 let cloumá českou historií i historiky*, 2019.
[104] *The corpse factory and the birth of fake news*, 2017.
[105] ZIMMERMANN 2007, s. 10.
[106] GOEBBELS, 2009.

Krátce po založení Sovětského svazu byl zřízen Dezinformační úřad, což byla státní agentura zaměřená na šíření záměrných nepravd. Dekret „O dezinformacích“ z 11. ledna 1923 pečlivě specifikoval jeho činnosti: kromě sběru dat bylo předmětem zájmu zahraničních zpravodajských služeb sledování, jak dobře jsou tyto služby informovány o sovětských tajemstvích. Dále měl úřad za úkol vytvářet v médiích zdání pravdivosti, autenticity. Leonid Šebaršin, bývalý ředitel sovětské zahraniční rozvědky, ve svých memoárech zmínil, že v pozdějším sovětském období nebylo zvlášť obtížné najít na Západě novináře tištěných médií, kteří by byli ochotni psát prosovětské články za finanční odměnu.[107]

V socialistickém Československu sloužily dezinformace a státní propaganda k utužení kontroly nad informacemi a k posílení vlastní ideologie. Sovětský svaz byl často prezentován jako ideální vzor a spojenec, jehož politický a společenský model byl nadřazený v porovnání se západními kapitalistickými státy.[108] Prostřednictvím médií se lidé například mohli setkat s informacemi o tom, že v Sovětský svaz vymyslel letadlo, vyšlechtil nejproduktivnější krávu nebo že sovětští vědci experimentálně oživili oddělenou psí hlavu.[109]

Přestože historie dezinformací sahá hluboko do minulosti, zahrnuje některé znaky, které se opakují napříč epochami i politickými systémy:

1. Politická manipulace: Již od antického Říma můžeme sledovat šíření dezinformací, které jsou využívány k politickým účelům;
2. Nástroj totalitních režimů: Dezinformace byly a jsou hojně využívány totalitními režimy;
3. Dlouhodobý dopad: Dezinformace často přetrvávají ve povědomí veřejnosti, přestože existují důkazy, které je vyvracejí. Tyto dezinformace tak mají dlouhodobé následky a ovlivňují společenské vnímání historických i současných událostí.

Příklady dezinformací ze současnosti

První větší rozmach dezinformací lze spojit s vynálezem knihtisku. Druhý rozmach zapříčinil technologický rozvoj, především vznik internetu. S nástupem internetu a sociálních sítí bylo šíření nepravdivých informací opět snadnější, a to zároveň s rychlostí, která předchozím generacím nebyla známa.

---

[107] *Dezinformbiuro: kak rabotala pervaya sovetskaya služba feyk-novostey*, 2021.
[108] LOMÍČEK, *Proměny konstrukce obrazu Sovětského svazu v poválečném Československu*, 2014, s. 116.
[109] Tamtéž, s. 117.

Průzkum, který zveřejnil v roce 2019 Nadační fond nezávislé žurnalistiky, odhalil některé údaje o vnímání dezinformací mezi českou populací. Výsledky ukazují, že se více než polovina (55 %) Čechů setkala s dezinformacemi, což je o 7 % více než v roce 2017. 28 procent respondentů věří, že EU záměrně řídí migraci z muslimských zemí do Evropy, a 19 procent respondentů nad 55 let si myslí, že protivládní demonstrace v České republice, na Slovensku a v Maďarsku finančně podporuje George Soros. Dále data informují, že mezi veřejností přetrvává značná míra nedůvěry vůči médiím, pokud nelze jasně identifikovat vlastníka nebo média vlastní kontroverzní osoba. Také dochází k tomu, že jsou bulvární média považována za dezinformační.[110]

Výsledky studie „Zpravodajství v digitálním věku 2020" předkládají novější data, která naznačují rostoucí trend setkání respondentů s dezinformacemi – s tímto obsahem se setkalo již 66 %. Lidé se nejčastěji setkali dezinformacemi náhodně: při prohlížení sociálních sítí, v komentářích, nebo na zpravodajských stránkách. Zvláště mladí lidé pociťují obavy z masivního šíření dezinformací: 62 % mladých vyjadřuje větší obavy, v porovnání s průměrně 54 % v celé populaci.[111]

Jako dezinformace, které se v české společnosti šířily nejvíce, uvádí studie tvrzení, že „koronavirus byl uměle vytvořen v laboratoři díky financím od Billa Gatese", „vysílače 5G signálu mohou značně negativně ovlivnit lidské zdraví", „nelegální migrace obyvatel muslimských zemí do Evropy je úmyslně řízena Evropskou unií" a „dezinformace proti vládám v České republice, na Slovensku a v Maďarsku financuje George Soros".[112]

Bill Gates

Během pandemie COVID-19 byl Gates neustálým terčem dezinformací. Na dezinformační scéně bylo populární video, které tvrdí, že byl Gates přistižen, když řekl, že „vakcinace navždy změní naši DNA". Video obsahuje autentické záběry Gatese, ale zkresluje jeho poznámky. Celé video dostupné na Gatesově vlastním YouTube kanálu odhaluje jiný kontext.[113] Na sociálních sítích se také objevily příspěvky, které zpochybňovaly reálnost fotografie Billa Gatese, když se nechal očkovat proti COVID-19. Příspěvky tvrdily, že je osoba na obrázku pouze herec. Tato teorie se rozšířila poté, co Gates sdílel danou fotografii na svém Twitteru. Jako „důkaz" dezinformátoři často uváděli rozdílný tvar uší. Změna tvaru

[110] NFNZ, *Tisková zpráva – Dezinformační weby a zpravodajství v ČR*, 2019.
[111] NFNZ, *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*, 2021.
[112] Tamtéž.
[113] *Fact check: Gates was not caught on video saying the COVID-19 vaccine 'will change our DNA forever'*, 2020.

uší však mohla být způsobena tahem gumičky z roušky, což můžeme vidět i na jiných Gatesových fotografiích s rouškou.[114] Mnohdy bývá dezinformátory také sdílen skutečný tweet Billa Gatese z prosince 2019, který zní: „Co bude dál s naší nadací? Jsem obzvláště nadšený z toho, co by příští rok mohl znamenat pro jeden z nejlepších nákupů v globálním zdraví: vakcíny". V době zveřejnění tweetu bylo nicméně ve vývoji mnoho dalších vakcín, na které mohl Gates odkazovat.[115]

Různé příspěvky na sociálních sítích nebo konspirační stránky tvrdí, že Bill Gates během konference TED řekl, že nové vakcíny mohou být použity ke snížení světové populace o 10−15 %. Ve videu z roku 2010 však ve skutečnosti mluvil o redukci emisí, a ne o redukci populace. Jelikož informoval také o zdravotní péči a nových vakcínách, jednalo se o nesprávnou interpretaci části projevu.[116] Informaci, že byl koronavirus uměle vytvořen v laboratořích díky financím Billa Gatese zaznamenalo v médiích 62 % české internetové populace, z níž zhruba 16 % s výrokem souhlasí.[117]

5G sítě

V souvislosti s 5G sítěmi můžeme zaznamenat několik nejčastějších dezinformací:

1. sítě dokáží zaměřit člověka a vpustit do něj energetický paprsek;
2. sítě 5G zabíjejí ptáky, hmyz a další živé organismy;
3. 5G způsobuje rakovinu;
4. signál pronikne pod kůži a tkáně;
5. 5G sítě hackerům umožní ovládat veřejnou či leteckou dopravu;[118]
6. zavádění 5G stojí za šířením koronaviru.[119]

V důsledku těchto dezinformací jsme mohli v minulých letech pozorovat případ, kdy lidé ve Velké Británii útočili na vysílací věže a mnohdy je i zapálili.[120] V České republice muž na Jihlavsku poškodil devět vysílačů.[121] Podle Světové zdravotnické organizace nebyl po provedení řady výzkumů prokázán žádný přímý negativní vliv bezdrátových technologií na

---

[114] *Fact check: No evidence that Bill Gates used actor for COVID-19 vaccine photo*, 2021.
[115] *Fact check: This article is not 'ultimate proof' that the COVID-19 pandemic is planned*, 2020.
[116] SETTLES, *Bill Gates didn't say he wanted to use vaccines to reduce the population*, 2021.
[117] NFNZ, *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*, 2021.
[118] HRON, *DEZINFORMACE O 5G: PAPRSKY SMRTI, MRTVÍ PTÁCI ČI VLIV NA ZDRAVÍ*, c2020.
[119] BERKOVÁ a JADRNÝ, *Zapalování vysílačů i výhrůžky. Fake news o 5G sítích a koronaviru způsobuje v Británii problémy*, 2020.
[120] BERKOVÁ a JADRNÝ, *Zapalování vysílačů i výhrůžky. Fake news o 5G sítích a koronaviru způsobuje v Británii problémy*, 2020.
[121] VRLÁK, *Muž z Vysočiny ničil vysílače, bál se prý škodlivosti 5G sítí. Hrozí mu až šest let vězení*, 2021.

zdraví. Výzkumy, které byly realizovány v rámci celého rádiového spektra, nenašly průkazné důkazy o škodlivosti 5G sítí.[122] Informaci, že by vysílače 5G signálu mohly velmi negativně ovlivnit lidské zdraví zaznamenalo v médiích 53 % české internetové populace, z níž zhruba 16 % s výrokem souhlasí.[123]

Migrace

Od roku 2015 představovala migrační krize jedno z hlavních politických témat v České republice. V této době došlo k vzestupu popularity organizací, které se zaměřovaly na otázky imigrace, zejména těch, které zastávají protiimigrační postoje. Mezi nejvýraznější z nich patří iniciativa Islám v České republice nechceme, vedená Martinem Konvičkou. Rovněž několik politických stran, jako například Hnutí Úsvit s Blokem proti islámu, DSSS a Svoboda a přímá demokracie pod vedením Tomia Okamury, začlenilo do svého politického programu problematiku migrace.[124]

V souvislosti s migrační krizí jsme se mohli setkat s teorií, že byla migrace muslimského obyvatelstva do Evropy domluvena již v roce 1995 a Evropská unie islamizaci Evropy plánovala.[125] V důsledku dezinformací a misinformací zaplavily internet obavy, že je každý muslim terorista, násilník a islámské zákony nahradí ty evropské. Častým tvrzením také bylo, že jsou tito uprchlíci velmi bohatí, protože mají chytré telefony.[126] Vyvracením falešných tvrzení a kontrolou poplašných ohlášení se v období migrační krize intenzivně zabývala policie.[127] Informaci, že je nelegální migrace obyvatel muslimských zemí do Evropy úmyslně řízena Evropskou unií zaznamenalo v médiích 44 % české internetové populace, z níž 28 % s výrokem souhlasí.[128]

George Soros

George Soros, maďarsko-americký miliardář a filantrop, má kvůli svým zkušenostem s nacismem i komunismem v Maďarsku vztah ke střední a východní Evropě. Dezinformace o jeho údajné finanční podpoře protivládních demonstrací v České republice, na Slovensku a v Maďarsku jsou typickým příkladem konspiračních teorií, které se šíří Evropou.[129] První konspirační teorie o Sorosovi se objevily na počátku 90. let a získaly na intenzitě, když

---

[122] *5G SÍŤ A ŠKODLIVOST. STUDIE, NÁZORY A ZDRAVOTNÍ RIZIKA PRO ČLOVĚKA*, 2021.
[123] NFNZ, *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*, 2021.
[124] WIRNITZER, *Kritici imigrace nejsou jen „nácci“. Radikálům chybí sjednotitel*, 2015.
[125] Tamtéž.
[126] *Uprchlíci a hoaxy: Podívejte se na 10 nejčastějších mýtů o uprchlících*, 2015.
[127] KOCHOVÁ, *"Muslimové zaútočí v Česku. To vám média neřeknou." Policie vyvrací hoaxy, zapojila i nový úřad*, 2016.
[128] NFNZ, *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*, 2021.
[129] *Tajemný muž v pozadí slaví jubileum. I v 90 ovládám svět, směje se konspiracím Soros*, 2020.

v roce 2003 veřejně kritizoval válku v Iráku a začal finančně podporovat Demokratickou stranu v USA.[130]

V České republice jsme se mohli setkat s dezinformací, že chce George Soros financovat protikandidáty Miloše Zemana.[131] Informaci, že dezinformace proti vládám v České republice, na Slovensku a v Maďarsku financuje George Soros zaznamenalo v médiích 36 % české internetové populace, z níž 12 % s výrokem souhlasí.[132]

Válka na Ukrajině

S velkým počtem dezinformací se setkáváme v souvislosti s rusko-ukrajinským válečným konfliktem. Primární dezinformace se týkají války jako takové, sekundárně můžeme zachytit také informace o ukrajinských uprchlících. Ve spojitosti s utečenci z Ukrajiny kolovaly internetem dezinformace například o tom, že dostávají v rámci sociálních dávek přibližně jednou tolik co Češi.[133] Nesprávné je rovněž tvrzení, že ukrajinští občané obdrželi česká rodná čísla, která údajně zneužívají k získávání finanční podpory od českých úřadů práce.[134]

Velké pozornosti se dostalo dezinformaci, která tvrdila, že byl vrah z Klánovického lesa, který zavraždil 32letého muže a dvouměsíční holčičku, ukrajinského původu. Průzkum observatoře CEDMO Trends zjistil, že se tato dezinformace donesla ke 21 % respondentů, z nichž 2 % šířila toto tvrzení dále.[135] Můžeme si rovněž všimnout jistých podobností mezi dezinformacemi o ukrajinských a muslimských uprchlících v rámci migrační krize v roce 2015. Ukrajinští uprchlíci jsou dezinformační scénou také vnímáni jako bohatí nebo násilní.[136]

V kontextu dezinformací o uprchlících lze pozorovat vliv kognitivní slepé skvrny. Tento pojem označuje psychologický jev, při kterém má jedinec tendenci přehlížet vlastní předsudky a kognitivní zkreslení, zatímco zkreslení a chyby jiných jsou mu zcela zřejmé.[137] Kognitivní slepá skvrna představuje například situaci, kdy jedinec přehlíží násilí a využívání dávek českými občany, zatímco u uprchlíků toto jednání přisuzuje všem. Příkladem je také situace, kdy jedinec vidí zprávy o negativním chování jednotlivých uprchlíků a generalizuje

---

[130] *Why is billionaire George Soros a bogeyman for the hard right?*, 2019.
[131] BŘEŠŤAN, *Do finiše prezidentské kampaně zasahují i dezinformační weby: opět vytáhly Sorose*, 2018.
[132] NFNZ, *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*, 2021.
[133] BENEDA, *OVĚŘOVNA: Dostávají Ukrajinci ‚de facto jednou tolik' co Češi? Na sítích se šíří dezinformace o dávkách*, 2024.
[134] KRUPKA, *Ukrajinci dostali naše rodná čísla a zneužívají je. Tuto lež šíří i expolicista*, 2023.
[135] JIRÁSEK, *Pětina lidí zaznamenala dezinformaci o ukrajinském původu vraha z Klánovického lesa, říká průzkum*, 2024.
[136] TACHECÍ a LUPTÁKOVÁ, *Až 40 procent Čechů už nechce pomáhat uprchlíkům z Ukrajiny. Třeba proto, že jsou to ti bohatí, říká sociolog Mazák*, 2023.
[137] *KOGNITIVNÍ SLEPÁ SKVRNA*, c2019.

toto chování na všechny uprchlíky, zatímco ignoruje zprávy o pozitivních příspěvcích nebo problémech, se kterými se uprchlíci potýkají. Tímto způsobem vede princip kognitivní slepé skvrny k potvrzení již utvořených názorů jedince, aniž by došlo k jejich možnému přehodnocení na základě dostupných informací.

Od počátku ruské invaze na Ukrajinu pozorujeme šíření dezinformací, které jsou směřované také k legitimizaci vojenských akcí a ovlivnění vnímání konfliktu. Poté, co Rusko zahájilo útok na Ukrajinu, se na dezinformační scéně objevila také fotomontáž Volodymyra Zelenského, který drží dres s hákovým křížem. Skutečný snímek pocházející z června 2021 můžeme najít na instagramovém profilu Zelenského. Na dresu je ve skutečnosti jen číslo 95.[138] V dubnu 2024 došlo k útoku na web ČTK, během kterého hackeři šířili dezinformaci, že ukrajinský diplomat v Praze plánoval provést atentát na nově zvoleného slovenského prezidenta Petera Pellegriniho.[139]

Deepfake

V minulosti jsme již setkali s různými formami audio/vizuálních manipulací, jako jsou fotomontáže nebo z kontextu vytržená prohlášení. Avšak relativně nový fenomén, který našel uplatnění v oblasti dezinformací, je technologie deepfake. Deepfake představuje techniku umělé inteligence a strojového učení, která umožňuje tvorbu videí, audia a obrázků. Pomocí deepfake lze vytvořit velmi přesvědčivé video a audio záznamy, do kterých jsou tváře a hlasy známých osob vloženy tak, aby vypadaly a zněly autenticky. Technologie umožňuje snadné a rychlé generování obsahu, který je na první pohled nerozeznatelný od reality.[140] V českém prostředí bylo pomocí deepfake zpracováno například video „Bez vědomí (2019) Miloš Zeman a jeho falešný projev“.[141] Tvůrci video publikovali s účelem ukázat možnosti, jak snadno lze šířit fake news a manipulovat s pravdou. Na této ukázce deepfakeu si můžeme všimnout drobných náznaků toho, že se jedná o podvrh – špatně zasazené osvětlení, ořezy uší, často vidíme nesrovnalosti na puse a podivné pohyby očima. Roku 2022 bylo zveřejněno deepfake video, na kterém ukrajinský prezident Volodymyr Zelenskyj žádá své vojáky, aby

[138] JSNS, *Ukázky ruské propagandy směřující mimo Rusko*, [2023].
[139] PRCHAL a LINHART, *Dezinformace šířené hackery přes web ČTK jsou ve prospěch Ruska, shodují se experti*, 2024.
[140] BERNARDO, *Deepfake detection*, [2023].
[141] Totalfilm.cz [@TotalfilmCz], *Bez vědomí (2019) Miloš Zeman a jeho falešný projev*, 2019.

se vzdali.[142] Výzkum výzkumné agentury Median z roku 2024 zaznamenal, že tři pětiny Čechů techniku deepfake neznají.[143]

Z výše uvedených příkladů můžeme vyvodit několik závěrů:

1. Vznik internetu umožnil globální šíření dezinformací, mnoho např. ruských dezinformací tak ovlivnilo i české publikum;
2. Společným znakem dezinformací často bývá teorie, že je vše negativní dílem vlivných elit;
3. Přestože do jisté míry přetrvává přesvědčení, že za dezinformacemi stojí snaha o mocenský vliv, čím dál tím více dezinformací se soustředí na to, že motivací může být především finanční zisk. Např. COVID-19 jako výnosná finanční příležitost pro EU fondy a velké farmaceutické společnosti, nebo uprchlíci přicházející do cizí země s úmyslem pobírat dávky.

[142] ALLYN, *Deepfake video of Zelenskyy could be 'tip of the iceberg' in info war, experts warn*, 2022.
[143] PŮHONÁ, *Většina lidí v Česku neví, co je deepfake. Tápou i ohledně AI, zjistil průzkum*, 2024.

Boj s hoaxy a dezinformacemi

Kritické myšlení

Vyhodnocování a selektování informací získaných online se řadí mezi schopnosti nutné k bezpečnému užívání internetu. Sítě obsahují enormní množství informací, mnohdy přesycených nespolehlivými daty. Přestože internet poskytuje neomezený přístup k informacím, představuje zároveň systém, který není schopen podrobit veškerý obsah kontrole, ať už z legálních či kapacitních důvodů. Problematika klamavého obsahu je obzvláště patrná na sociálních sítích, kde mohou uživatelé volně publikovat a šířit obsah bez předchozí verifikace. V důsledku toho se sociální sítě i některé zpravodajské servery staly ohniskem šíření dezinformací a hoaxů.[144]

V souvislosti s kritickým myšlením je důležité nejprve pochopit koncept omezené racionality. Tento pojem vysvětluje, proč mohou být lidé, i přes obrovské množství dostupných informací a snahu o objektivní rozhodování, ve svém zpracování informací omezeni. Kognitivní kapacity mozku jsou omezené, proto mají lidé tendenci využívat mentální zkratky. Využití zkratek lidem umožňuje porozumět pouze omezenému množství informací v omezeném množství času, v důsledku čehož ne vždy činí nejlepší možná rozhodnutí, zejména v komplikovaných situacích.[145] Situace se může týkat i rozhodování ve složitém a informacemi přeplněném prostředí, jako je například internet.

Tento koncept v kontextu digitální doby upozorňuje na fakt, že na internetu, kde je možné téměř okamžitě získat odpovědi na většinu otázek, nemusíme mít vždy dostatek času ani prostředků k hluboké analýze každé informace, s níž se setkáme. Mezi příčiny omezené racionality řadíme například ovlivnění stereotypy; neověřování informací; nevyhledání všech relevantních informací; vyhýbání se porovnání informací; ignorace alternativních řešení; citová a rozumová identifikace s řešeními, která byla účinná v minulosti nebo neporozumění problému, o kterém rozhodujeme.[146]

Kritické myšlení se skládá z více aspektů, které zahrnují znalosti, způsoby myšlení a myšlenkové strategie. Při kritickém myšlení je doporučeno využít znalosti a metody z různých oborů. Například pro porozumění komplexní medicínské otázce může být nutné také využití znalostí z biologie, psychologie nebo sociologie. Kritické myšlení je otevřeno novým myšlenkám a postupům; jedinec je ochoten zvážit alternativní možnosti či změnit

---

[144] ČSÚ, *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023*, 2023, s. 37.
[145] WHEELER, *Bounded Rationality*, 2018.
[146] NUTIL, 2020, s. 123.

své názory na základě nových důkazů. Jedinec pracuje se sebereflexí a o získaných informacích nejprve přemýšlí a hodnotí je, než je přijme jako pravdivé.[147]

Zatímco nekritické myšlení se může vyhýbat hlubší analýze nebo komplexnímu porozumění, kritické myšlení zkoumá informace z mnoha úhlů a hledá hlubší význam nebo souvislosti, které nejsou na první pohled zřejmé. Nekritické myšlení často pracuje jen s jednou disciplínou nebo omezeným způsobem myšlení, který ignoruje další možné perspektivy. Jedinec informace přijímá bez otázek, často proto, že byly poskytnuty „autoritou“ nebo jsou zakořeněny v tradici. Nekritické myšlení se tak může odrazit v zastaralých názorech nebo neefektivních řešeních.[148]

Důležitý aspekt představuje také způsob myšlení. Jednotlivec, který myslí kriticky, přistupuje k informacím racionálně a konzistentně, tj. logicky vyhodnocuje důkazy a hledá v argumentech logiku. Kritické myšlení také pracuje se snahou pochopit procesy a principy, které stojí za konkrétními fakty či teoriemi. Příkladem může být snaha se nejen naučit zákony termodynamiky, ale pochopit, jak a proč tyto zákony fungují. Kritické myšlení je celostní, tedy zapojuje různé oblasti znalostí a hledá mezi nimi propojení. Důležitý aspekt kritického myšlení je také užívání originálních pramenů. Lze tak získat nejpřesnější a nezkreslené informace. Součástí je rovněž využívání vícero zdrojů a referencí.[149]

Nekritické myšlení naopak přijímá informace bez logického odůvodnění nebo vědeckého podkladu. Často zahrnuje užívání druhotných zdrojů. Příkladem může být přebírání informací z bulvárních médií bez ověření. Takové myšlení se také často omezuje na využití jediného nebo omezeného počtu zdrojů.[150]

Posledním aspektem kritického myšlení jsou myšlenkové strategie. Jedinec se namísto pasivního přijímání informací snaží hluboce proniknout do podstaty problému, klade otázky a hledá odpovědi. Například při hodnocení vědeckého článku zkoumá metodologii, zdroje dat a způsob interpretace výsledků. Kritické myšlení by mělo usilovat o spravedlnost, tj. objektivní hodnotící proces bez předpojatosti nebo osobního zájmu. Přístup v duchu kritického myšlení podporuje diskuzi a výměnu názorů. Jedinec, který myslí kriticky, usiluje o přesné formulace, aby byly jeho argumenty srozumitelné a přesvědčivé. Totéž očekává i od protistrany.[151]

---

[147] NUTIL, 2020, s. 116.
[148] Tamtéž.
[149] Tamtéž.
[150] Tamtéž.
[151] Tamtéž.

Nekritické myšlení je často uzavřené a dogmatické; jedinec se pevně drží svého přesvědčení bez ohledu na protiargumenty. Takové myšlení může vykazovat prvky egocentrismu a etnocentrismu, protože se zaměřuje na vlastní zájmy nebo zájmy vlastní skupiny na úkor ostatních. Další znak nekritického myšlení představuje pasivní přístup k informacím a nejednoznačné formulace, které mohou vést k nedorozuměním.[152]

V souvislosti s kritickým myšlením je důležité zmínit také Dunning–Krugerův efekt. Tento psychologický jev naznačuje, že mají lidé s nízkou kompetencí v určité oblasti tendenci přeceňovat své schopnosti, zatímco lidé s vysokou kompetencí své schopnosti naopak podceňují.[153] Vliv Dunning–Krugerova efektu se může v kontextu nekritického myšlení odrazit například na přeceňování své schopnosti správně posoudit informace nebo argumenty. Jedinec může rychle přijímat zjednodušené závěry nebo odmítat další analýzu, protože si myslí, že problému již rozumí. Pokud sám publikuje mylné informace, může dojít k odmítání konstruktivní kritiky, zachování svých přesvědčení a pokračování v jejich šíření. Jedinec tudíž přehlíží důležité informace nebo důkazy, které si protiřečí s jeho předpoklady.

Mediální gramotnost

Termín „mediální gramotnost“ definujeme jako „schopnost přistupovat ke sdělením, analyzovat je, vyhodnocovat a vytvářet v různých kontextech“. Schopnost přístupu značí schopnost jedince nebo skupiny získat přístup k mediálním obsahům a informačním zdrojům. Tato schopnost se netýká pouze fyzické dostupnosti sdělení, ale také sociálního a dynamického procesu zahrnujícího dovednosti nutné k efektivnímu využívání těchto sdělení. Definice zdůrazňuje, že přístup neznamená jednorázový akt, jako je například koupě počítače. Jedná se více o kontinuální proces, který se vyvíjí společně s rostoucími znalostmi jednotlivce či skupiny.[154]

Schopnost analyzovat sdělení představuje kritický a analytický přístup ke sdělením, tj. být schopen porozumět aspektům, které ovlivňují jejich tvorbu a rozpoznat je. Tento aspekt mediální gramotnosti zahrnuje:

1. agenturu: kdo stojí za sdělením a jaká může být jeho motivace;
2. kategorii: do jaké kategorie mediálního obsahu sdělení spadá;
3. technologie: jaké technologie bylo nutné využít k tvorbě sdělení;
4. reprezentaci: jakým způsobem je sdělení reprezentováno;

[152] NUTIL, 2020, s. 116.
[153] *The Dunning-Kruger effect and its discontents*, 2020.
[154] LIVINGSTONE, *What is media literacy?*, 2004.

5. publikum: jaká je cílová skupina sdělení.[155]

Třetí aspekt modelu mediální gramotnosti, vyhodnocení sdělení, pracuje se schopností jednotlivce nebo skupiny posuzovat a hodnotit sdělení na základě určitých kritérií. Tato kritéria mohou odrážet estetická, politická, ideologická nebo ekonomická hlediska. Schopnost vyhodnotit sdělení znamená způsobilost rozlišovat mezi kvalitními a méně kvalitními informacemi a rozeznat zavádějící nebo klamavý obsah. Výsledkem zhodnocení by neměla být identifikace sdělení jako dobrého nebo špatného, ale pochopení toho, proč může být určitý obsah v určitých kontextech považován za hodnotný nebo problematický.[156]

Tvorba sdělení popisuje schopnost jedince nebo skupiny vytvářet vlastní mediální obsah. Tento aspekt autorům sdělení umožní hlouběji porozumět procesům, které jsou s tvorbou obsahu spjaty. Lépe chápou, jaké techniky a principy se při vytváření sdělení využívají, včetně využití podkladů, plánování obsahu a práce s cílovou skupinou nebo technikou.[157]

Nízká mediální gramotnost negativně ovlivňuje nejen jedince, ale také celou společnost. Ze strany jedince se vyznačuje: omezenou schopností rozpoznat věrohodnost zdroje; nízkou odolností vůči manipulačním technikám a ideologickému ovlivňování; strachem využívat digitální média; náchylností k bezpečnostním rizikům (např. sdílení citlivých informací) a nezpůsobilosti více porozumět globálnímu dění. Pro společnost představuje nedostatek mediální gramotnosti snazší šíření propagandy, fake news a dezinformací; deformaci kritického myšlení, možný nárůst extremistických a xenofobních postojů a v konečném důsledku ohrožení samotné demokracie.[158]

Čtení zpravodajských serverů přitom patří mezi nejrozšířenější způsoby využití internetu. Tato aktivita představuje pro velkou část populace základní zdroj informací. Rostoucí důležitost digitálních médií reflektuje fakt, že čte v České republice aktuální online zpravodajství téměř 78 % obyvatel. V rámci demografického rozdělení spadá nejvyšší procento internetových uživatelů, kteří čtou zprávy online, do věkové kategorie 35 až 54 let (92 %). U nejmladší sledované kategorie, ve věku 16 až 24 let, činí zájem o online zpravodajství 83 %, a představuje nejnižší ukazatel. Důvodem mohou být odlišné informační návyky a preference jiných forem digitálního obsahu, například videa a sociální sítě.[159]

---

[155] LIVINGSTONE, *What is media literacy?*, 2004.
[156] Tamtéž.
[157] Tamtéž.
[158] NPI, *Mediální gramotnost dospělých*, 2024.
[159] ČSÚ, *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023*, 2023, s. 58.

Podle studie Českého statistického úřadu zaznamenalo 69 % uživatelů sociálních sítí nebo čtenářů zpravodajských serverů během posledních tří měsíců[160] informace, u kterých pochybovali o jejich pravdivosti. Z těch, kteří narazili na potenciálně klamavé informace, se 38 % pokusilo tyto informace ověřit, zpravidla prostřednictvím dalších internetových zdrojů. Z toho 28 % respondentů využilo i zdroje mimo internet.[161]

V kontextu pochybností o informacích je důležité kromě potenciálního nárůstu dezinformací zohlednit také problematiku nadměrného skepticismu. Pojem „past skepticismu“ odkazuje na situaci, kdy lidé ztrácejí schopnost rozlišovat mezi oprávněným kritickým myšlením a nadměrným skepticismem. V důsledku zpochybňují téměř vše, často bez dostatečného důvodu nebo na základě nepodložených pochybností. Na základě tohoto přesvědčení buď „pravdivé výroky neexistují, nebo v nejlepším případě o žádném výroku nevíme, je-li pravdivý.“[162] Filozofie radikálního skepticismu byla známá již ve starověkém Řecku. Můžeme se domnívat, že zůstává v současné době relevantní i z důvodu informačního zahlcení.

Proces ověřování zpráv

Roku 1903 publikoval deník Clarksburg Daily Telegram zprávu, která popisovala střelbu na „Mejka Swenekafewa“ v blízkosti dolů Columbia. Událost byla zcela vymyšlená. Clarksburg Daily Telegram ji zveřejnil s účelem „odhalit“ Clarksburg Daily News, konkurenční tisk, který od nich pravidelně přebíral články. Zpráva se druhý den v Clarksburg Daily News skutečně objevila. Zajímavostí je, že samotné jméno „Swenekafew” se čte pozpátku jako „We-Fake-News“. Konkurenční deník se nakonec musel přiznat, že od Clarksburg Daily Telegram opravdu přebíral obsah.[163]

Tento historický příklad není jedinečný. Podobné praktiky se vyskytují i dnes, což komplikuje ověřování informací. I některá současná média přebírají obsah bez důkladného ověření, a může tak snadno dojít k situaci, kdy se zcela nepravdivá nebo zkreslená informace dostane do povědomí veřejnosti. Tento fenomén je obzvláště nebezpečný v internetové éře, kde se informace šíří bleskovou rychlostí a čtenáři mohou nabýt dojmu, že je určitá informace pravdivá jen proto, že se objevila na více platformách. Zdánlivé „potvrzení“ informace více médii rovněž vkládá moc do rukou stoupencům různých dezinformací –

[160] Období šetření probíhalo ve 2. čtvrtletí roku 2023.
[161] ČSÚ, *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023*, 2023, s. 37.
[162] NUTIL, 2020, s. 119.
[163] STARMANS, *10 Examples of Fake News from History*, 2017.

například mohou argumentovat více zdroji, které však všechny využily převzetí informací od jednoho dezinformačního média.

V následující části se zaměříme na metody, které pomohou s ověřením informací. Pro větší přehlednost byl proces rozčleněn do následujících 12 bodů: titulek; datum; styl psaní; prvky manipulace; zdroje; autor; realističnost; průzkum webové stránky; zneužité fotografie; AI fotografie; metoda deepfake a fact-checkingové projekty.
Rozpoznání falešné informace začíná již u titulku. Titulky, které jsou psané velkými písmeny nebo využívají nadměrnou interpunkci mohou být první známkou nedůvěryhodnosti obsahu. Tyto prvky jsou typické pro tzv. clickbait, tedy lákavé, ale zavádějící titulky, které mají za úkol přilákat pozornost a kliknutí.[164] Obsah článku může být v rozporu s tím, co naznačuje titulek, nebo nemusí titulkem slibované informace obsahovat vůbec. Vždy je důležité si přečíst celý článek, aby bylo možné posoudit, zda stojí informace na pevném základě.

Při ověřování pravdivosti informace je rovněž podstatné zkontrolovat datum publikace zprávy. V internetovém prostředí, často na sociálních sítích, se mohou šířit i zprávy staré několik let. Starší články mohou být znovu sdíleny za účelem vzbuzovat dojem nových událostí, které například souvisí s aktuálním děním. Reálný datum mění kontext a relevanci sdílených informací.

Lživé či zavádějící informace jsou mnohdy prezentovány specifickým stylem psaní a často využívají prvky bulvarizace. Pokud článek působí pobuřujícím, šokujícím dojmem a vzbuzuje silné negativní emoce, může být jeho účelem právě manipulace se čtenáři, a ne sdílení pravdivých informací.

Se stylem psaní se pojí také různé formy manipulace, které učiní obsah zavádějícím. Mnohé klamné texty obsahují argumentační klamy, tedy logické chyby v argumentaci. Častým znakem dezinformačních a hoaxových stránek je využívání frází jako „Sdílejte, než to smažou!“ nebo „Toto vám běžná média nepoví!“, které mají za úkol vyvolat pocit naléhavosti, který čtenáře podnítí ke čtení a sdílení obsahu bez jeho předchozího ověření.[165] Klamné zprávy také zneužívají princip autority tím, že připisují výroky nebo teorie slavným osobnostem, anonymním expertům, nebo osobám s pochybným odborným zázemím, čímž chtějí zvýšit svou věrohodnost. Při konfrontaci s takovými tvrzeními je důležité prověřit, zda citovaná osoba skutečně může být považována za důvěryhodný zdroj, a zda její údajné prohlášení není vytrženo z kontextu nebo zcela vymyšlené.

---

[164] *Clickbait*, c2024.
[165] *CO JE TO HOAX*, c2000–2024.

S ověřováním informací souvisí také ověřování zdrojů. Je běžné, že například české dezinformační stránky odkazují na zahraniční zdroje, které mohou být samy dezinformační, nebo jsou zprávy při překladu do češtiny zkresleny. Pro ověření informace je doporučeno prohledat více seriózních zpravodajských webů a zjistit, zda tato téma rovněž pokrývají. Některé webové stránky mohou působit odborně a profesionálně, ale ve skutečnosti jsou založeny dezinformátory s cílem šířit nesprávné informace.

Věrohodnost článku se může odrážet na věrohodnosti autora. Anonymní texty nebo texty publikované pod pseudonymem mohou být méně důvěryhodné. Z absence informací o autorovi nebo redakci lze předpokládat, že za obsah nikdo přímo neručí. V případě pochybností je vhodné vyhledat si informace přímo o autorovi. Autor může mít špatnou reputaci, nebo z jeho další působnosti vyplyne, že na zkoumané stránce nepůsobí, a dezinformátor se za něj pouze vydává. Pokud autor publikuje obsah nepřetržitě nebo z různých velmi odlišných míst, může se jednat o automatizovaný účet, který byl vytvořen k šíření dezinformací.

Při posuzování pravdivosti informace je potřeba zvážit samotnou realističnost příběhu nebo tvrzení. Důvěryhodné zprávy jsou obvykle podloženy konkrétními fakty, které jsou ověřitelné a podložené odbornými citacemi, oficiálními statistikami nebo výsledky průzkumů. Čtenář by se měl pokusit rozpoznat, zda informace nezní příliš nereálně nebo až příliš dobře na to, aby mohla být skutečně pravdivá. V případě, že za provokativním titulkem následuje text bez jakýchkoli faktů, je informace zpochybnitelná. Je podstatné se také ujistit, že nejsou prezentovaná fakta vybrána selektivně, aby podporovala jen určitý úhel pohledu.

Dalším bodem je průzkum webové stránky, na které se zkoumaná informace nachází. Zjistit, kdo stránku založil a jaká témata jsou zde publikována, pomůže porozumět otázkám, které cílové skupině je sdělení určeno a jak může taková zpráva ovlivnit názory, postoje a chování příjemců. Zvláštní pozornost je potřeba věnovat tomu, zda je web zamýšlen vážně, a nejedná se o promyšlenou satiru. Příkladem takového zpravodajství je například AZ247 nebo zahraniční The Onion.[166]

Při analýze pravdivosti článků zohledňujeme také použité fotografie. Pro ověření obrázků lze využít například Google Reverse Image Search. Pomocí tohoto nástroje je možné zjistit, zda byla fotografie použita v jiných kontextech nebo zda byla upravená. Čtenář se může zaměřit rovněž na známky úprav, například na neobvyklé stíny nebo různé obrysy, které by nasvědčovaly tomu, že byla fotografie digitálně pozměněna.

[166] KASÍK, *Neuvěřitelný článek? Skandál? Možná jste naletěli na satiru. Jako my*, 2018.

Specifickou kategorii představují AI fotografie. Při kontrole autenticity obrázků generovaných umělou inteligencí je nutné pečlivě zkoumat detaily. Umělá inteligence tvoří obrázky z už existujících fotografií, proto se ve výsledku mohou odrazit drobné nepřesnosti. Po detailním přiblížení může čtenář odhalit neobvyklé obrysy či nesprávně umístěné prvky. Současné AI fotografie mohou stále obsahovat nesrovnalosti v počtu prstů, končetin, nebo textu v obrázku, který bývá zkomolený. Fotografie také mohou na první pohled působit až příliš dokonale.[167]

V současné éře dezinformací je také důležité neopomenout metodu deepfake. Při identifikaci deepfake videí by se měl čtenář zaměřit na detaily obličeje a na to, zda jsou přechody mezi obličejem a zbytkem hlavy přirozené. Dále je nutné porovnat, zda se barva pleti na obličeji shoduje s odstínem krku a zbytku těla. Deepfake video mohou prozradit také rozmazané a nejasné okraje obličeje. Pokud není pohyb rtů synchronní se zvukem, zuby vypadají nepřirozeně jasně, nebo naopak nezřetelně, může se jednat o deepfake video.[168]

Pakliže čtenář stále není schopen vyhodnotit, zda je informace pravdivá, může ji ověřit prostřednictvím fact-checkingových webu. Tyto stránky se přímo zaměřují na odhalování hoaxů, fake news a dezinformací. V České republice nabízejí pomoc s ověřováním faktů například projekty Hoax.cz, Manipulátoři.cz, Čeští elfové, Hlídací Pes nebo Demagog.cz. Některé informace lze najít také na E-bezpeci.cz nebo stránkách Ministerstva vnitra. Mezi známé zahraniční weby pak patří PolitiFact, který je držitelem Pulitzerovy ceny,[169] Snopes.com nebo například BBC Reality Check. Je však důležité brát ohled na to, že ani tyto projekty nemusí být neomylné.

[167] ROWE, *9 Simple Ways to Detect AI Images (With Examples) in 2024*, 2023.
[168] *What is a deepfake and how to detect it?*, [2023].
[169] ADAIR, *PolitiFact wins Pulitzer*, 2009.

Praktická část

Účelem praktické části bakalářské práce je detailní analýza pěti vybraných mediálních zpráv. Cílem této analýzy je identifikovat a popsat různé manipulační techniky používané v mediálním obsahu. V rámci analýzy je kladen důraz na mediální zprávy pokrývající rozličná témata, aby bylo možné posoudit, zda a jak se manipulační techniky liší v závislosti na obsahu zprávy. Tento přístup nám umožní pokrýt více manipulativních metod a zkoumat jejich aplikaci v různých kontextech.

Pro zpracování a analýzu dat byla využita metodologie obsahové analýzy, která nám umožnila systematicky a objektivně určit, jak často se v textu objevují určitá slova nebo koncepty. Na základě uvedené metodologie lze sledovat, jaké manipulační techniky jsou v textech mediálních zpráv používány, a jak často se objevují specifické slovní obraty spojené s těmito technikami. Zaměříme se na identifikaci slov a frází, které mohou sloužit k emocionálnímu ovlivnění čtenáře nebo posluchače.

Dále je pozornost věnována frekvenci a kontextu použití slov, která naznačují předsudky, stereotypy nebo zkreslení reality. Na základě těchto informací byl v závěru praktické části práce formulován závěr, který reflektuje hlavní zjištění.

Metodologie

Metodologický rámec tohoto výzkumu spočívá v aplikaci obsahové analýzy. Tato metoda nám umožnila prozkoumat text mediálních zpráv a identifikovat a interpretovat manipulační techniky a strategie používané v rámci těchto zpráv.

Prostřednictvím analýzy jsme schopni identifikovat specifické manipulační techniky jako jsou emocionální náboje, použití slov evokující určité emoce, manipulace s kontextem, vynechání důležitých informací, či zobrazení jednostranných názorů. Tyto techniky jsou zkoumány ve vztahu k tomu, jak ovlivňují vnímání obsahu příjemcem zprávy.

Výběr zpráv, které jsou analyzovány, byl proveden na základě předchozího označení relevantních médií jako dezinformačních. Tato média byla vybrána z důvodu jejich potenciálního vlivu na šíření nepravdivých nebo zavádějících informací. Výběr zahrnoval rozdílná témata, aby bylo možné analyzovat různé přístupy manipulace v rámci odlišných kontextů a obsahových oblastí.

Výsledky získané z obsahové analýzy poskytnou vhled do způsobů, jakými jsou mediální zprávy strukturovány, aby dosáhly určitých manipulativních cílů. Tyto poznatky jsou důležité pro pochopení mechanismů dezinformací a jejich dopadu na společnost.

Proces analýzy obsahu zpráv

Při hodnocení obsahu mediálních zpráv se opíráme o základy mediální gramotnosti, metody manipulace a procesy ověřování zpráv, které jsme si definovali v teoretické části bakalářské práce. Tato kritéria nám umožnila systematicky a objektivně hodnotit obsah a formu sdělení. Koncepty zmíněné v teoretické části práce jsou shrnuty do komplexního celku, ze kterého při hodnocení vycházíme:

1. **Webová stránka**
   a) Jaká je reputace a důvěryhodnost webu, na kterém je zpráva publikována? Je známé, že web publikuje neověřené nebo zkreslené informace?

2. **Titulek**
   a) Jaký vliv má titulek na první dojem a zájem čtenáře?
   b) Odpovídá titulek skutečnému obsahu zprávy, nebo je zavádějící? Je titulek nadsazený nebo přesně vystihuje podstatu zprávy?

3. **Využité audiovizuální prvky**
   a) Jak relevantní je fotografie u obsahu zprávy? Je foto autentické, nebo bylo upraveno či vytrženo z kontextu?
   b) Jaký emocionální dopad má fotografie na vnímání zprávy?

4. **Autorství zprávy**
   a) Kdo je autorem nebo tvůrcem sdělení? Jaká je jeho reputace a důvěryhodnost?

5. **Zdroje informací**
   a) Jaké zdroje jsou citovány v zprávě? Jaká je jejich důvěryhodnost a objektivita?

6. **Účel a cíl sdělení**
   a) Kdo je cílovou skupinou zprávy a jak je sdělení na tuto skupinu zaměřeno?

7. Manipulační techniky

Jaké manipulační techniky lze identifikovat (např. selektivní vybírání faktů, zavádějící titulky, nepřímé tvrzení)? Jak tyto techniky ovlivňují přijetí zprávy publikem?

a) Jaký jazyk je ve zprávě použit? Využívá zpráva odbornou terminologii, která může být zavádějící nebo nesprávně interpretována?
b) Jakým způsobem jsou fakta a názory rozlišovány? Jsou názory prezentovány jako fakta?
c) Struktura zprávy: Jak je zpráva strukturována? Podporuje struktura logické pochopení obsahu? Jsou důležité informace zvýrazněny, nebo naopak skryty?

Vypsané aspekty analýzy obsahu mediálních zpráv nám umožní komplexně posoudit nejen samotný obsah a jeho prezentaci, ale také širší kontext a potenciální záměry, které stojí za jeho šířením. Skrze zkoumání každého z těchto aspektů můžeme rozpoznat, jak jsou informace formovány, prezentovány a možná i manipulovány. Tato metoda také umožňuje lépe pochopit strategie, které média používají k ovlivnění názorů a emocí veřejnosti, a to jak v pozitivním, tak v negativním smyslu.

Analýza zpráv

Zpráva číslo 1

Titulek: Past na dětskou duši: Internet. Závislosti, zvrácenosti i smrtící hry. Co je nejlépe investovaným časem? Vyvražděná rodina i výzva ke ztrátě vědomí udušením. Jediná správná kotva

Shrnutí článku: Tento článek popisuje různá rizika, která přináší internetová doba pro děti a mládež. Autor varuje před nebezpečím online her, zejména těch, které mohou vést k úmrtí, jako je „Blackout Challenge“. Zpráva zdůrazňuje tragické následky, které mohou tyto hry mít. Dále článek informuje o závislosti na internetu, včetně konkrétního případu, kde dítě zabilo svou rodinu poté, co mu byl omezen přístup k internetu. Autor zdůrazňuje také problematiku pornografie, agresivních počítačových her, kyberšikany a svádění dětí pedofily. Klade důraz na rodiče, aby monitorovali a omezili čas, který děti tráví online, aby se aktivně zapojovali do jejich života a aby jim poskytli ochranu před nebezpečím internetu. Nakonec článek vyzdvihuje význam budování zdravého vztahu mezi rodiči a dětmi, a doporučuje hledání duchovní kotvy pro posílení rodinného pouta.[170]

Webová stránka: Web publikuje články s konzervativním zaměřením, které se často věnují politice, zdravotnictví, duchovním záležitostem a mediální kritice. Mezi specifická témata

[170] *Past na dětskou duši: Internet. Závislosti, zvrácenosti i smrtící hry. Co je nejlépe investovaným časem? Vyvražděná rodina i výzva ke ztrátě vědomí udušením. Jediná správná kotva*, 2022.

pak patří kritika EU, změny klimatu, a aktuální politické dění v České republice a ve světě. Články jsou napsány provokativním stylem, mnohdy pracují s teoriemi o židozednářských spiknutích, chemtrails nebo Covidu-19. Stránka také nabízí videa a blogy s podobným zaměřením. Hlavní témata často připomínají obsah řetězových e-mailů. Po vyhledání názvu stránky se dozvídáme, že byl web jednou v reakci na ruskou invazi na Ukrajinu zablokován. Bezpečnostní analytik Roman Máca na sociální sítí X zároveň upozornil na časté vydávání článků Romana Akopova, který je jedním z hlavních komentátorů ruské státní propagandistické agentury RIA Novosti.[171]

Titulek: Titulek dramatizuje obsah, a i vzhledem k obsaženým informacím v článku působí nadsazeně. Spojení jako „smrtící hry“ nebo „vyvražděná rodina“ v kontextu používání internetu dětmi cílí na emoce a strach čtenářů. Můžeme si také povšimnout délky titulku – u dezinformačních článků je délka titulku na několik řádků velmi častý jev.

Audiovizuální prvky: Náhledový obrázek představuje surrealistické ztvárnění. Na vyvýšené kostce na bílé ploše stojí dívka se zamračeným výrem a drží mobil. Nalevo od ní stojí její matka, napravo otec, a oba mají v očích strach. Na rozdíl od dívky jsou velmi malí, což má patrně vyvolávat pocit jejich bezmoci. Okolo rodiny, v abstraktním, temném prostoru, stojí několik dospělých postav s obleky a maskou. Celková atmosféra obrázku je poněkud klaustrofobní a znepokojivá.

Autorství zprávy: Autor článku pochází z Polska a samotný článek na web nejspíš neumístil on. Do roku 2022 přispíval svými články do magazínu Kurier Poranny, kde se zaměřoval na kulturní témata.[172] V roce 2023 přispíval na křesťanském webu PCH24.pl.[173] Přestože tato stránka prezentuje například homofobní postoje nebo kritizuje potraty, nepůsobí jako prvoplánově dezinformační web, spíše se jedná o klasický konzervativní a křesťanský portál.

Zdroje informací: Web, na němž článek hodnotíme, uvádí jako zdroj slovenskou stránku Christianitas.sk, která už svůj vlastní zdroj neuvádí. Článek v polštině nebyl nalezen. Archie Battersbee, kterého článek uvádí jako oběť online výzvy skutečně existuje, a kolují články o tom, že zemřel při plnění TikTok výzvy. Nicméně pro toto tvrzení neexistují žádné důkazy. Popisovaná výzva ale skutečná byla.[174] Případ, kdy teenager v Elche zabil svou rodinu,

[171] ROMAN MACA [@_Roman_Maca], 2022-05-05. [cit. 2024-05-11].
[172] *Adam Białous*, c2020–2024.
[173] *TAG: Adam Białous*, [2023].
[174] *Archie Battersbee: No evidence of online challenge - coroner*, 2022.

protože mu zakázali internet, je také pravdivý.[175] Článek cituje jako odborníka Piotra Rzymského, který v Polsku bojoval proti fake news o Covidu-19.[176] Zbylý text článku představuje zkušenosti autora a nepůsobí, že by obsahoval klamné informace.

Účel a cíl sdělení: Účelem zprávy se zdá být varování. Cílová skupina článku mohou být rodiče nebo starší generace, kteří mají obavy o děti ve virtuálním prostředí.

Manipulační techniky: Článek působí dojmem, jako by se závislost na internetu týkala většiny dětí. V České republice se střední nebo vysoká závislost na technologiích týká 4 % dospívajících.[177] Jazyk článku je velmi emocionální. V textu se setkáváme se slovy, jako jsou: „smrtící pasti“, „démonická hra“, „smrtící výzva“, „počítačový toxin“, „předsíň pekla“ nebo „satanistický lov.“ Článek také využívá termíny, které se mohou zdát odborné, ale bez dostatečného vysvětlení nebo kontextu mohou být matoucí nebo zavádějící. Dále článek tvrdí, že jsou hrdiny počítačových her „většinou sérioví vrazi, psychopati, zombie, upíři a démoni“. Toto tvrzení není ničím podloženo. Článek nicméně prezentuje také několik faktů a vhodných varování. Obsahuje zároveň zážitky, které autor zahajuje větami „Když jsem byl jednou na návštěvě u bratrance (...)“ a „Můj přítel mi vyprávěl příběh o dívce (...),“ kdy je zřejmé, že se jedná o jeho zkušenost, a neprezentuje ji jako fakt. Článek sděluje informace spíše izolovaně a bez širšího kontextu. Odkazy na širší sociální nebo ekonomické faktory nejsou v článku patrné – čas strávený dětmi na internetu navýšila například pandemie Covidu-19. Článek vyzdvihuje negativa, která internetové prostředí přináší.

Závěr: Článek se snaží varovat před riziky spojenými s používáním internetu dětmi a mládeží. Některé informace v článku jsou pravdivé (např. existence online výzev nebo případů extrémního chování v souvislosti s technologiemi), článek však postrádá širší kontext. Zpráva generalizuje a prezentuje internetové prostředí téměř výhradně negativně. Vyzdvihuje a selektivně volí jen negativní aspekty spojené s používáním internetu. Je strukturována stylem, který čtenáře vede spíše k emocím než k logickému porozumění.

Zpráva číslo 2

Titulek: Jogurty způsobují trombózu

Shrnutí zprávy: Článek obsahuje informace od osoby, která tvrdí, že se u ní kvůli konzumaci jogurtů opakovaně objevily trombózy. Důvodem má být bakterie

[175] *ARCHIVED - Elche teen murders family and hides bodies after being banned from the internet*, 2022.
[176] *Dr hab. Piotr Rzymski: większość tzw. fake newsów jest bardzo prosta do obalenia*, 2021.
[177] VIKOVÁ, *Nejedí, nespí, zanedbávají hygienu i koníčky. Pětina dětí je závislá na technologiích*, 2022.

Corinebacterium, která se nachází v některých jogurtech a která může způsobit ucpávání cév. Článek dále zmiňuje studii provedenou Evropským střediskem pro potravinovou bezpečnost, která informuje o tom, že jogurty nemají zázračný terapeutický účinek, jak tvrdí reklama, a nejsou prospěšné pro lidské tělo. Některé jogurty údajně mohou dokonce být pro zdraví nebezpečné, především kvůli obsahu geneticky modifikovaného kukuřičného škrobu.[178]

Webová stránka: Stránka se specializuje na alternativní informace, především na teorie o umělém ovlivňování počasí a na kritiku současných medicínských postupů, především v souvislosti s očkováním proti Covid-19. Články na tomto blogu často obsahují kritiku vakcín a pandemických opatření. Stránka čerpá z různých neověřených zdrojů a osobních vyjádření autorů blogu. Investigativní deník Neovlivní.cz zařadil tento web do databáze „kremelských ozvěn v Česku."[179]

Titulek: Titulek je napsaný tak, aby vyvolal strach a obavy z užívání běžných potravinových produktů. Je potenciálně zavádějící, protože předpokládá přímou kauzalitu mezi konzumací jogurtů a trombózou.

Audiovizuální prvky: Článek využil obrázek Agro-la Jihočeského jogurtu ve skle, což není značka, o které by text pojednával. Obrázek je proto zavádějící a mohl by značce potenciálně uškodit. Později se z článku dozvídáme příběh Radky C., která tvrdí, že právě české jogurty ve skle jsou jediné jogurty, které může jíst.

Autorství zprávy: Článek zveřejnil majitel stránky, který je anonymní (na stránce se vyskytuje jen možnost kontaktu prostřednictvím mailu). Majitel stránku označuje za soukromý blog, na kterém zveřejňuje to, co ho zrovna zajímá.

Zdroje informací: Začátek textu je uveden slovy: „Toto mi právě přišlo mailem", což je charakteristické zejména pro hoaxy. Jako další zdroj je pod částí textu uvedena „Radka C.", není tedy jakkoliv možné ověřit věrohodnost tvrzení. Druhou část textu majitel stránky uvádí slovy: „Následuje zmíněný článek od docenta z Prahy (nevím přesně původ)". Zdroje jsou tedy ničím nepodložené a spíše anonymní. Nejstarší verze tohoto textu pochází z roku 2010 a nachází se na stránce Pravda.ru.[180] Vzhledem k tomu, že se v textu na námi zkoumané stránce hovoří o Moskvě, mohla by Pravda.ru představovat první web, který informaci

[178] *Jogurty způsobují trombózu*, 2012.
[179] *ORGONET: OZVĚNY KREMLU V ČR*, 2015.
[180] *Modern yogurts fool several generations*, 2010.

publikoval. Nicméně žádné „Evropské středisko pro potravinovou bezpečnost“ neexistuje, a o těchto jogurtech není zmínka ani na stránkách Evropského úřadu pro bezpečnost potravin.

Účel a cíl sdělení: Účelem zprávy se zdá být varování před potenciálními riziky spojenými s konzumací jogurtů, ale způsob prezentace směřuje k manipulaci a šíření strachu. Cílová skupina může zahrnovat spotřebitele jogurtů, tedy širší veřejnost, která může být citlivá ohledně informací o zdravotních rizicích spojených s potravinami.

Manipulační techniky: Článek využívá nepřímých tvrzení, selektivního vybírání faktů a použití negativně zabarvených slov a frází k zesílení emocí. Jazyk ve zprávě je nabitý emocemi a zahrnuje manipulativní výrazy a hyperboly, jako „monstrózně velké molekuly“ nebo „molekulární monstra“. Článek využívá odborné termíny jako „pankreatolýza“ nebo „geneticky modifikované škroby“, kterým běžný čtenář sice neporozumí, ale přidají z jeho pohledu článku na důvěryhodnosti. Fráze jako „atrapa“ nebo „ničíte si své zdraví“ dodávají textu pocit naléhavosti. Zmiňovaná choroba „pankreatolýza“ zároveň neexistuje. Fakta a názory nejsou jasně rozlišeny; často jsou prezentovány názory a neověřená tvrzení jako fakta. Například tvrzení, že „27 lidí z 90“ má opakované trombózy kvůli jogurtům, není podloženo žádnými daty. Věta „Poslední roky přibyl značný počet tromboz v celé republice.“ také neobsahuje žádný zdroj. Tvrzení o škodlivosti probiotik a geneticky modifikovaných složek ignoruje výzkumy, který ukazují pozitivní dopady probiotik na zdraví. Důležité informace jsou často skryty nebo nejasně prezentovány. Například není přesně definováno, kde a jak byly prováděny zmíněné studie nebo kolik lidí bylo zkoumáno. Struktura článku je chaotická. Je kombinací osobního příběhu a následného názoru anonymního experta s neověřitelnými údaji.

Závěr: Zpráva vychází z anonymních a neověřených tvrzení a začíná typickou formulací hoaxů („Toto mi právě přišlo mailem“). Dále uvádí neexistující instituce („Evropské středisko pro potravinovou bezpečnost“) a chorobu („pankreatolýza“). Článek využívá selektivního vybírání faktů. Informace ve zprávě nejsou podloženy ničím ověřitelným.

Zpráva číslo 3

Titulek: Mongolsko je připraveno uhradit Ukrajině škody způsobené ve 13. století

Shrnutí zprávy: Článek tvrdí, že vláda Ukrajiny přijala usnesení týkající se údajné genocidy ukrajinského národa ze strany Mongolské říše v 13. století a požádala vládu Mongolska

o kompenzaci za zničení Kyjeva mongolskými vojsky. Mongolský parlament na to měl vynalézavou odpověď, která ironizuje údajnou okupaci Ukrajiny mongolskými hordami. Článek tvrdí, že předseda mongolského parlamentu označil rezoluci ukrajinského parlamentu za směšnou a propagandistickou. Poté mongolští zákonodárci vydali usnesení, ve kterém tvrdí, že svět nezná ani nikdy neslyšel o žádném ukrajinském národu v dobách Čingischána a že údajná genocida Ukrajinců je pouhý výplod fantazie ukrajinských politiků. Článek zmiňuje sarkastické vyjádření předsedy mongolského parlamentu v televizi, který prohlásil, že Mongolsko je připraveno nahradit škody způsobené Kyjevu vojsky Batu chána, ale pouze rodinám poškozených. Reakce ukrajinské vlády údajně není zatím známa.[181]

Webová stránka: Článek pochází ze stejné stránky jako předchozí zpráva.

Titulek: Titulek sice odráží hlavní bod článku, ale je zřejmě nadsazený a zavádějící.

Audiovizuální prvky: První obrázek zobrazuje obléhání Kyjeva Tatary. Druhý obrázek, umístěný v závěru článku je meme zobrazující chlapce a velblouda, kteří se smějí. Součástí je text v ruštině o tom, že se celé Mongolsko směje.

Autorství zprávy: Autor je stejný jako v předchozí zprávě.

Zdroje informací: Majitel stránky jako zdroj uvádí „Aiena“. Přikládá odkaz na článek, z něhož čerpal, který je na stránkách s doménou webnode.cz. Aien na svých stránkách uvádí jako zdroj ruský web Vg-news.ru.[182] Tato stránka uvádí jako „důkaz o tvrzení“ záznam vysílání Vesti FM, ve kterém tiskový atašé mongolské ambasády v Rusku Lkhagvasuren Namsrai tvrdí, že z Kyjeva přišel oficiální dopis požadující zaplacení kompenzace za zničení Kyjeva ve 13. století. Po kliknutí na odkaz se záznamem vysílání však není stránka nalezena. Vg-news.ru však po tomto odkazu uvádí i přepis záznamu. Další zdroje však neuvádí.[183] O stejné zprávě informoval také Ruský televizní kanál REN TV,[184] který následně odkazoval na News-front.info[185] a to zase na ještě okrajovější web Ruské lidové linie.[186] Zprávu šířil také web Tvzvezda.ru, nadále však není dostupná.[187]

---

[181] *Mongolsko je připraveno uhradit Ukrajině škody způsobené ve 13. století*, 2015.
[182] *Mongolsko si dělá srandu z Ukrajiny*, 2015.
[183] *Mongolija dala izdevatel'skij otvet na trebovanie Ukrainy vyplatiť kompensacii za našestvie chana Batyja*, 2015.
[184] *Mongolija mir nikogda ne slyšal ni o kakoj ukrainskoj nacii*, [2015] [neplatné].
[185] *Mongoliya dala izdevatelskij otvet na trebovanie Ukrainy vyplatiť kompensacii za našestvie chana batyya*, [2015] [neplatné].
[186] *Mongolija vyplatit Ukraine kompensaciju za razrušennyj Kiev*, 2015.
[187] *Novyj pristup bezumija u rosSMI: "Rada chočet kompensaciju ot chana Batyja"*, 2015.

Účel a cíl sdělení: Účelem zprávy může být zesměšňování ukrajinské vlády a její politiky. Z politického a sociálního kontextu šíření zprávy v roce 2015 mohl již hrát roli konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem. Cílovou skupinou mohou být lidé s kritickým nebo negativním postojem k ukrajinské vládě.

Manipulační techniky: Věta „Vláda Ukrajiny nadále obveseluje svět“ rozvíjí předpoklad, že je tato vláda neschopná a k smíchu. V dalším odstavci následuje navazující „Ukrajinská chunta se rozhodla vydělat na historické 'spravedlnosti.'“, přičemž toto tvrzení poukazuje na chamtivost vlády. Fráze „historická spravedlnost“ zároveň souzní s tvrzením dezinformátorů o tom, že ukrajinské území historicky náleží Rusku. Jazyk článku je emocionální a užívá manipulativní výrazy, jako „smíchotvorná rezoluce“ a „nezdravá fantazie ukrajinských poslanců“. Ukrajinci jsou v článku nazýváni „ukrové“, zatímco Mongolové jsou prezentováni jako důmyslní a vynalézaví. Ke „stanovisku“ Ukrajiny se v článku Mongolové staví se sarkasmem a odpovídají se vší „moudrostí starých Čingizidů“. Zároveň nejsou předloženy důkazy podporující tvrzení ve zprávě. Mongolové ve svém vyjádření údajně tvrdí, že „Svět nezná a nikdy neslyšel o žádném ukrajinském národu“, což opět potvrzuje postoje dezinformátorů. Důležité informace nejsou dostatečně zvýrazněny a zbytečné detaily odvádějí pozornost.

Závěr: Článek čerpá z neověřených a nedůvěryhodných zdrojů, často propojených s ruskou propagandou (např. Vg-news.ru, Tvzvezda.ru). Informace nejsou transparentně doloženy, některé odkazy nejsou funkční a prezentované tvrzení nelze ověřit. Fráze „moudrost starých Čingizidů“ a „svět nezná žádný ukrajinský národ“ podporují negativní stereotypy. Text působí jako nástroj, jehož účelem není informovat, ale umocnit negativní postoje čtenářů vůči Ukrajině.

Zpráva číslo 4

Titulek: TOTO MUSÍ BYŤ OKAMŽITE ZASTAVENÉ! Hmyz, ako potrava pre ľudí, znova na scéne. Je tu však veľké ALE!

Shrnutí zprávy: Článek tvrdí, že vedení Evropské unie pod vedením Ursuly von der Leyenové prosazuje kontroverzní politiku v potravinářství. Bernhard Url, šéf Evropského úřadu pro bezpečnost potravin, údajně navrhuje přechod na alternativní stravu, která zahrnuje potraviny vyrobené z hmyzu, larev a červů. Článek tvrdí, že EU investovala velké finanční prostředky do výzkumu těchto nových potravin. Článek naznačuje, že za touto politikou stojí loajalita vůči velkým mezinárodním korporacím a že rozhodnutí EU nejsou

demokratická, ale podléhají lobbování a možná i korupci. Zmiňuje, že je organizace EUFIC, která je označena za „špeciálnu jednotku pre dezinformácie založené na záujmoch Európskej komisie“, spojena s velkými korporacemi jako Pepsi Cola, Ferrero, Mars, Nestlé, Unilever a Ikea. Článek naznačuje, že politika EU v oblasti potravinářství je motivována zájmy velkých korporací a že rozhodnutí EU mohou být škodlivá pro veřejné zdraví a životní prostředí.[188]

Webová stránka: Web publikuje široký rozsah článků, které se zaměřují na domácí (Slovensko) i mezinárodní zpravodajství. Obsahuje také kategorie jako názory a bulvár. Články pokrývají politická témata, sociální události a kulturní momentky. Stránka je často spojována s konspiračními teoriemi a dezinformacemi. Podle platformy Konspiratori.sk, která hodnotí weby na základě jejich obsahu a serióznosti, zveřejňuje klamavé zprávy a dezinformace, které mohou být v rozporu s faktickými důkazy a základními zásadami novinářské etiky.[189] Stránka se bránila proti zařazení mezi konspirační weby, ze seznamu Konšpirátorů v létě 2021 zmizela, následně se zde však znovu objevila. [190] Před vypuknutím konfliktu na Ukrajině web v článku s názvem „Falošný príbeh o ruskom útoku“ rozšiřoval názory ruské agentury RIA Novosti.[191] Web investoval téměř 14 tisíc eur do reklamy na Facebooku. Tato kampaň zahrnovala příspěvky útočící na vládu Igora Matoviče, zpochybňovala závažnost pandemie a šířila kremelskou propagandu. Zdroj financování této kampaně redakce nechtěla komentovat.[192]

Titulek: Titulek využívá velká písmena a vykřičníky, pomocí kterých zdůrazňuje naléhavost a vyvolává pocit možné hrozby. Titulek je zavádějící a nadsazený, protože naznačuje, že konzumace hmyzu je naléhavý problém, který je třeba okamžitě řešit, a používá frázi „veľké ALE!“ pro zdůraznění nevýhod.

Audiovizuální prvky: Náhledový ilustrační obrázek představuje burger s hmyzem uvnitř. Stejný obrázek použila například Tn.cz ve svém pozitivním článku o možnosti uvádět na trh potraviny z hmyzu. Ve skutečnosti se totiž jedná pouze o možnost, nikoliv povinnost.[193]

---

[188] *TOTO MUSÍ BYŤ OKAMŽITE ZASTAVENÉ! Hmyz, ako potrava pre ľudí, znova na scéne. Je tu však veľké ALE!*, 2024.
[189] STRUHÁRIK, *Hlavnydennik.sk (8.6)*, 2023.
[190] PRÍBELSKÝ, *Hlavný denník je konšpiračným webom. Najvyšší súd jeho dovolanie odmietol*, 2023.
[191] STRUHÁRIK, *Hlavnydennik.sk (8.6)*, 2023.
[192] STRUHÁRIK, *Dezinformačný web Hlavný denník dal na reklamu tisíce eur, novým šéfredaktorom je Kočnerov novinár*, 2020.
[193] *Larvy, cvrčci a sarančata k obědu! V Česku povolili hmyzí menu*, 2018.

V kontextu zkoumaného webu má fotografie pravděpodobně vyvolat emoce, jako je odpor, znechucení nebo strach, protože ukazuje hmyzí protein jako součást známého pokrmu.

Autorství zprávy: Autorem článku je šéfredaktor webu, který ve volbách kandidoval za stranu Socialisti.sk.[194]

Zdroje informací: Zdroje článku jsou nejisté. Zatímco některá tvrzení jsou ozdrojována částečně, jiná, stěžejní, vůbec. Při vyhledávání dalších, neuvedených zdrojů, byl nalezen článek rakouského webu Ots.at, který je naprosto totožný s tímto slovenským. Jedná se tedy pouze o lehce poupravený překlad. Ots.at slouží jako platforma pro vkládání tiskových informací v textu, obrazu, videu a audiu. Text představuje tiskovou zprávu politické antivaxerské strany „MFG–Österreich Menschen – Freiheit – Grundrechte.“[195] Strana kromě svých postojů k očkování a Covid-19 rozšiřuje své zaměření na další témata. Podporuje legalizaci konopí, popisuje ovlivňování počasí a odmítá „migrační záplavu“. Na stranickém kanálu Telegram jsou sdíleny příspěvky z pravicových médií známých šířením konspiračních teorií.[196]

Účel a cíl sdělení: Zpráva se zdá být napsána tak, aby přesvědčila čtenáře o nebezpečí konzumace hmyzích produktů, a to skrze manipulativní jazyk a dramatický titulek. Cílovou skupinou mohou být lidé se skepsí vůči EU a moderním potravinovým politikám.

Manipulační techniky: Článek využívá zavádějící titulek, emocionální výrazy a nepřímá tvrzení. Tyto techniky ovlivňují přijetí článku publikem a spíše vyvolají silné emocionální reakce, zejména strach a odpor, namísto objektivního posouzení skutečností. Potraviny z hmyzu jsou zároveň prezentovány jako nastupující povinnost, přičemž má být složité rozpoznat, zda potravina hmyz skutečně obsahuje. Ve skutečnosti musí být takové zboží však řádně označeno.[197] Jazyk je silně emocionální a obsahuje manipulativní výrazy, jako „opovážlivosť“, „korupcia“ a „kapitalizmus zainteresovaných strán“. Názory jsou často prezentovány jako fakta bez jasných důkazů, které by je podpořily. Chybí důkazy podporující tvrzení ve zprávě. Odstavec „V roku 2022 získala Ursula von der Leyenová ocenenie od Nadácie Billa a Melindy Gatesovcov v New Yorku za príkladné podriadenie sa záujmom globálnych korporácií a najmä Agende 2030. Nikto v Európe demokraticky nezvolil Billa a Melindu Gatesovcov a nedal im za úlohu zmeniť spoločnosť alebo dokonca

[194] *Ivan Mihale*, c1997–2024.
[195] *ORF beschallt Österreich: Ihr müsst zukünftig Insekten essen! Wo bleibt eigentlich die Demokratie?*, 2024
[196] SULZBACHER, *MFG biedert sich Rechtsextremen an*, 2023.
[197] ČERMÁKOVÁ, *Přidává vláda tajně do jídla hmyz? Na internetu koluje nová konspirace*, 2023.

výživu“ je nepřesné. Tvrzení vyvolává dojem, že ocenění bylo uděleno za „podřízení se“ zájmům globálních korporací, ve skutečnosti se však jedná o ocenění za prosazování cílů nadace. Subjektivní označení automaticky znevažuje motivaci a záměr ocenění, aniž by bylo jasně vysvětleno, jaké konkrétní kroky nebo činy k tomu vedly. Agenda 2030 je celosvětový plán vytvořený OSN a přijatý členskými státy. Spojení tohoto programu se „zájmy globálních korporací“ je spekulativní. Tvrzení, že „nikdo v Evropě demokraticky nezvolil Billa a Melindu Gatesovy“ je pravdivé, ale zavádějící. Gatesova nadace je nezisková organizace, nikoli politická strana nebo veřejná instituce. Ocenění jsou často udělována neziskovými organizacemi, které mají právo oceňovat jednotlivce nebo organizace za jejich příspěvek v různých oblastech. V závěru článku můžeme vidět ještě pozůstatek tiskové zprávy, kde se k situaci vyjadřuje Manuel Krautgartner, předseda strany MFG.

Závěr: Styl titulku je typický pro dezinformační zprávy. Fráze využívané v článku jsou často subjektivní a nejsou podloženy žádnými konkrétními důkazy (např. „kapitalizmus zainteresovaných stran“). Klíčové pasáže pochází z tiskové zprávy rakouské politické strany, která je známá šířením konspiračních teorií. Článek opomíjí důležitý kontext, například že jsou hmyzí potraviny pouze dobrovolnou alternativou. Zpráva neslouží k věcnému informování, ale spíše k propagaci spekulací.

Zpráva číslo 5

Titulek: Koronavirus – Spiknutí proti lidstvu – INFO!!!

Shrnutí: Článek tvrdí, že je pandemie koronaviru uměle vytvořený konstrukt navržený světovou elitou za účelem nastolení Nového světového řádu. Podle článku byl vývoj Covid-19 financován Nadací Billa Gatese, přičemž je hlavním cílem snížení populace a kontrola nad lidmi prostřednictvím očkování a nanočipování. Článek tvrdí, že jsou věže 5G hlavním nástrojem pro šíření nemoci a zabíjení lidí. Text vede k závěru, že pandemie je vlastně důsledek úmyslného zapnutí věží 5G. Autor také tvrdí, že jsou lékaři nuceni přehánět počty případů koronaviru a že ve skutečnosti je mnoho lidí diagnostikováno s touto nemocí bez skutečných příznaků. Dále článek popisuje, jak má pandemie sloužit k dosažení cílů Nového světového řádu, včetně omezování lidských práv, přechodu na digitální společnost a eliminace střední třídy a hotovosti. Tvrdí, že je cílem vytvoření nové rasy lidí, kteří budou digitálními otroky ovládanými umělou inteligencí.[198]

[198] *Koronavirus – Spiknutí proti lidstvu – INFO!!!*, 2020.

Webová stránka: Web publikuje články s kontroverzními a často provokativními tématy, které zahrnují mezinárodní politiku, historii, ekonomiku a občanská práva. Nadační fond nezávislé žurnalistiky zařadil web společně s projekty Konšpirátori.sk a Atlas mezi konspirační weby.[199] Na webu nejsou uvedeny informace o vlastnících či provozovatelích, což ztěžuje ověření pravdivosti publikovaných informací. Server je spojován s politickými kauzami a zdravotními dezinformacemi. Aktuální témata představují dezinformace ohledně očkování proti Covid-19, antisemitismu a konfliktu na Ukrajině.

Titulek: Titulek využívá slovo „spiknutí“ a vykřičníky k navození dojmu naléhavosti a nebezpečí. Je zavádějící, protože předjímá představu spiknutí bez důkazů a vytváří dojem, že článek nabízí nepopiratelné informace.

Audiovizuální prvky: Úvodní obrázek článku kombinuje text a vizuální prvky. V centru je stylizovaný symbol oka uvnitř trojúhelníku, známý jako „boží oko“, což je symbol spojený s konspiračními teoriemi, zejména s představou o „Novém světovém řádu.“ Symbol je umístěn na pozadí, které připomíná virus, pravděpodobně koronavirus, a je obklopen textem „PANDECEPTION, From Covid-19 To The New World Order.“ Na pravé straně je dvojice žen, jedna v plynové masce v bílých šatech a druhá v černém oblečení a páskou přes oko. Jejich pozice může mít symbolický význam, ale není snadné ji jednoznačně interpretovat. Článek obsahuje odkazy na videa, která údajně dokazují tvrzení o účincích mikrovln a 5G na nemocnice. Tato videa ale nejsou ověřena jako spolehlivé zdroje. Mnohá z nich již nejsou dostupná.

Autorství zprávy: V závěru článku je uvedeno jméno autora, pravděpodobně se však jedná o pseudonym. Sám web uvádí, že nesbírá a nedrží žádné informace o autorech článků. Další články vydané pod autorovým jménem nebyly nalezeny.

Zdroje informací: Článek přímo necituje žádné důvěryhodné zdroje, pouze uvádí jména známých osob a organizací, jako jsou Bill Gates, George Soros a Světová zdravotnická organizace. Tato jména jsou zmiňována bez konkrétních odkazů nebo důkazů. Informace nejsou podloženy nezávislými zdroji. Většina tvrzení je založena na spekulacích nebo neověřených konspiračních teoriích.

Účel a cíl sdělení: Účelem zprávy je pravděpodobně manipulovat a přesvědčit čtenáře, aby uvěřili konspirační teorii o „spiknutí“ proti lidstvu. Jazyk a struktura textu slouží k vyvolání

[199] NFNZ, *Konspirační server CZ 24 News*, 2024.

strachu a pochybností. Cílovou skupinou mohou být lidé nespokojení s opatřeními proti pandemii a skeptici vůči oficiálním informacím o Covid-19. Zpráva cílí také na osoby skeptické vůči oficiálním informacím, které vnímají konspirační teorie jako alternativní vysvětlení. Článek zneužívá tuto nedůvěru k vládám a zdravotním institucím a vykresluje testování jako nástroj na „odstranění“ lidí nebo jako způsob, jak vynutit očipování prostřednictvím očkování. Text využívá také obav pravděpodobně starších čtenářů, kteří se bojí nových technologií.

Manipulační techniky: Tento článek se snaží propojit různé konspirační teorie (5G, očipování, psychotronická kontrola, teroristické útoky) do jednoho příběhu, což může zvýšit jeho důvěryhodnost pro čtenáře, kteří již věří jedné nebo více těmto teoriím. V článku se opakují narážky na elity a tajné služby. V textu se objevuje také apel na duchovno ve tvrzení, že vakcína „poškozuje gen boží“. Jazyk ve zprávě je silně emocionální a pracuje s výrazy jako „spiknutí“, „očipování“, „globální fraška“ nebo „připravený plán“. Toto se týká také termínů jako „spiklenci“, „represivní izolace“, „koncentráky“ a „kontrola očkováním“, které jsou zvoleny záměrně, aby vyvolávaly strach a odpor k opatřením souvisejícím s pandemií. Dále článek používá všeobecné výrazy jako „elity“ nebo „tajné služby“. Také operuje s výrazy „zrůdný systém“, „zombifikace“, „tajné služby“, „psychotronická kontrola“, „démonický scénář“, „zotročení obyvatelstva“ nebo „fašisté ze zvláštních služeb“. Článek také využívá analogie jako „sionisté“ a „tajná zbraň,“ čímž dokresluje pocit, že jde o skryté, globální spiknutí. Text pracuje s náboženskou terminologií, aby vytvořil polarizující obraz mezi „Antikristem“ a „pravoslavným křesťanstvím“, což má patrně posílit narativ o boji mezi dobrem a zlem. Článek vykresluje židovské komunity jako nepřátelské vůči „goyimům“ (nežidům) a propojuje je se světovou nadvládou. V závěru článek využívá pojmy jako „genocida duchovních lidí“, „drastické snížení obyvatelstva“ a „digitalizovaní otroci.“

Názory jsou prezentovány jako fakta. Například tvrzení o financování vývoje Covid-19 Nadací Billa Gatese není podloženo důkazy, ale je prezentováno jako skutečnost. Tvrzení o tajné dohodě mezi zpravodajskými službami a používání elektromagnetických zbraní také nejsou podložena žádnými důkazy, ale jsou prezentována jako fakta. Článek rovněž tvrdí, že pandemie je „globální fraška“ a lékaři jsou donucováni diagnostikovat všechny případy jako Covid-19 bez ohledu na skutečnou příčinu. Tvrzení o transhumanismu, biorobotech a digitalizaci člověka jsou podávána jako součást spiknutí za účelem vyhlazení nebo

zotročení lidstva. Tím se vytváří dojem, že jakýkoli pokrok v oblasti technologií je součástí většího plánu na ovládnutí světa.

Článek neuvádí žádné širší historické, politické nebo sociální skutečnosti, které by mohly objasnit a kontextualizovat tvrzení o 5G a koronaviru. Tvrzení o škodlivosti 5G a infrazvuku vycházejí z neověřených zdrojů nebo jsou zcela bez citací. Článek odkazuje na útoky z 11. září 2001 jako na příklad manipulace s veřejností. Takové srovnání má dodat váhu tvrzením o současných konspiracích, ale není podloženo důkazy. Na závěr text vyzývá k „všeobecnému protestu“ a „svržení zla“.

Závěr: Článek mísí spekulace a neověřené teorie s náznaky reálných událostí. Tímto vytváří zdání věrohodnosti, ale většina tvrzení není podložena důkazy ani konkrétními zdroji. Některé odkazy nejsou funkční. Struktura článku je chaotická. Chybí kontext, který by objasnil tvrzení o 5G, pandemii nebo roli světových elit.

Výsledky analýzy dezinformačních prvků ve zprávách

Analýza těchto pěti mediálních zpráv odhalila použití odlišných i stejných dezinformačních technik napříč tématy a platformami. Zprávy byly často publikovány na webech se špatnou reputací, které jsou známé šířením neověřených informací, případně ideologicky zabarvených informací. Titulky byly zavádějící nebo klamné, stejně jako zbytek článků. Některé použité fotografie byly vytržené z kontextu nebo editovány. Články často neposkytovaly transparentní informace o autorovi nebo zdrojích. Zdroje mnohdy působí, jako by byly financovány osobami s výraznými politickými nebo ekonomickými zájmy. V některých případech byly skutečně odhaleny podezřelé vazby. Názory jsou často prezentovány jako fakta. Články využívaly manipulační techniky, jako je selektivní vybírání faktů, emocionálně nabitá terminologie a zavádějící tvrzení.

Závěr

Na začátku této bakalářské práce jsme se zaměřili na stěžejní fenomény a definovali pojmy, které se dnes často prolínají s problematikou hoaxů a dezinformací. Internet a nová média ovlivnily rychlost jejich šíření i samotnou podobu. Část věnovaná argumentačním klamům přiblížila zásadní techniky, které se objevují v klamavých článcích. V kapitole o nových médiích jsme se věnovali jejich vzniku a novým výzvám, které kladou na společnost. Především je důležitá schopnost rozpoznat mediální manipulaci a vnímat její strategie.

Přiblížili jsme si historické hoaxy, některé již známé před masovým šířením tisku. V příkladech hoaxů ze současnosti jsme se setkali také s fenoménem konspiračních teorií a často frekventovaným motivem – potvrzením předsudků ve společnosti prostřednictvím hoaxů. Sekce věnovaná historickým dezinformacím ukázala jejich využití v totalitních režimech, například v nacistickém Německu nebo Sovětském svazu. Poukázala také na to, že byly politicky motivované dezinformace rozšířené již v antickém Římě. Současné dezinformace jsme spojili s nedávnými událostmi, jako byla pandemie Covid-19, války či technologický pokrok. Podobně jako současné hoaxy i dezinformace dnes mají globální dosah a mohou zasáhnout publikum během několika hodin.

Závěr teoretické části se věnoval prevenci proti hoaxům a dezinformacím, mediální manipulaci a kritickému myšlení. Poslední část představoval samotný proces ověřování zpráv a byly představeny některé fact-checkingové weby, které se zabývají vyvracením hoaxů a dezinformací.

V praktické části jsme se zabývali analýzou pěti vybraných mediálních zpráv, které byly hodnoceny na základě informací získaných z teoretické části. Vymezili jsme si několik faktorů, které předcházely této analýze, a následně ji na tyto zprávy aplikovali. Z analýzy vyplynulo, že se jednotlivé dezinformační zprávy shodují v některých prvcích. Mnohdy pracovaly s podobnými motivy a manipulačními nástroji.

Tato bakalářská práce nabízí ucelený pohled na historické i současné hoaxy a dezinformace. Věřím, že může čtenářům pomoci lépe porozumět této problematice a zároveň posílí jejich schopnost kriticky zhodnotit informace.

Seznam použité literatury

Publikace

BERNAYS, Edward. In: *Propaganda*. New York City: Ig Publishing, 2004. ISBN 9780970312594.

BOROVSKÝ-RUTH, František. *Novinářský slovník slov cizojazyčných, jež vyskytují se v knihách, listech denních i v obecném hovoru, ze všech odvětví života, věd a umění: spolu oprávce slov cizích, v češtině dosud špatně užívaných*. V Praze: Rudolf Storch, [1910]. Dostupné také z: https://ndk.cz/uuid/uuid:0aaa1f10-7d01-11e7-b92d-005056827e51.

FURMAN, Todd M. In: *Critical Thinking and Logic: A Philosophical Workbook*. 2nd edition.North Syracuse: Gegensatz Press. ISBN 978-1621307150.

GOEBBELS, Joseph. In: *DENÍKY 1930–1934: svazek 2*. Naše vojsko, 2009. EAN: 9788020609991.

GREGOR, Miloš a MLEJNKOVÁ, Petra, 2018. In: *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!*. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-1805-4.

JANEČEK, Petr, 2020. In: Černá sanitka: znovu v akci: hoaxy, fámy, konspirace. Praha: Pavel Jeřábek - nakladatelství Plot. ISBN 978-80-7428-367-3.

JOWETT, Garth S. a O'DONNELL, Victoria. In: *Propaganda & Persuasion*. 7th edition. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018. ISBN 9781506371344.

LOMÍČEK, Jan. Proměny konstrukce obrazu Sovětského svazu v poválečném Československu. In: *Informační boj o Československo/v Československu (1945-1989)*. Jaroslav PAŽOUT (editor). Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-10-2.

MORAVEC, Václav, 2016. In: *Média v tekutých časech: konvergence audiovizuálních médií v ČR*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2572-2.

NUTIL, Petr, 2018. Pojmy: Dezinformace. In: Média, lži a příliš rychlý mozek: Průvodce postpravdivým světem. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0716-2.

TÁBORSKÝ, Jiří, 2020. In: *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2014-7.

Internetové zdroje

14 Famous Predictions By Nostradamus. Online. In: Business Insider. C2024. Dostupné z: https://www.businessinsider.com/predictions-of-nostradamus-2018-3. [cit. 2024-05-09].

5G SÍŤ A ŠKODLIVOST. STUDIE, NÁZORY A ZDRAVOTNÍ RIZIKA PRO ČLOVĚKA. Online. In: Bezpečnostpráce.info. 2021. Dostupné z: https://www.bezpecnostprace.info/rizika/5g-skodlivost-studie/. [cit. 2024-05-11].

ADAIR, Bill. *PolitiFact wins Pulitzer*. Online. In: PolitiFact. 2009. Dostupné z: https://www.politifact.com/article/2009/apr/20/politifact-wins-pulitzer/. [cit. 2024-05-11].

Adam Białous. Online. In: Kurier Poranny. C2020–2024. Dostupné z: https://poranny.pl/tag/adam-bialous. [cit. 2024-05-11].

ALLYN, Bobby. *Deepfake video of Zelenskyy could be 'tip of the iceberg' in info war, experts warn*. Online. In: NPR. 2022. Dostupné z: https://www.npr.org/2022/03/16/1087062648/deepfake-video-zelenskyy-experts-war-manipulation-ukraine-russia. [cit. 2024-05-11].

Archie Battersbee: No evidence of online challenge - coroner. Online. In: BBC. 2022. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/uk-england-essex-63557850. [cit. 2024-05-11].

ARCHIVED - Elche teen murders family and hides bodies after being banned from the internet. Online. In: Murcia Today. 2022. Dostupné z: https://murciatoday.com/elche-teen-murders-family-and-hides-bodies-after-being-banned-from-the-internet_1735167-a.html. [cit. 2024-05-11].

BENEDA, Josef. *OVĚŘOVNA: Dostávají Ukrajinci ‚de facto jednou tolik' co Češi? Na sítích se šíří dezinformace o dávkách*. Online. In: IROZHLAS. 2024. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/overovna-dostavaji-ukrajinci-defacto-jednou-tolik-co-cesi-na-sitich-se-siri_2401140500_job. [cit. 2024-05-11].

BERKOVÁ, Helena a JADRNÝ, Petr. *Zapalování vysílačů i výhrůžky. Fake news o 5G sítích a koronaviru způsobuje v Británii problémy*. Online. In: IROZHLAS. 2020. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/koronavirus-5g-site-velka-britanie-fake-news_2004241205_pj. [cit. 2024-05-11].

BERNARDO, Vítor. *Deepfake detection*. Online. In: European Data Protection Supervisor [EDPS]. [2023]. Dostupné z: https://www.edps.europa.eu/data-protection/technology-monitoring/techsonar/deepfake-detection_en. [cit. 2024-05-11].

BRITTON, David. *15 years ago, the 'Bonsai Kittens' site led to an FBI investigation*. Online. In: The Daily Dot. 2016. Dostupné z: https://www.dailydot.com/unclick/bonsai-kittens-legacy/. [cit. 2024-05-10].

BRUINS, Marcel. *Fake News Throughout History*. Online. In: Seed World. 2022. Dostupné z: https://www.seedworld.com/europe/2022/09/09/fake-news-throughout-history/. [cit. 2024-05-10].

BŘEŠŤAN, Robert. *Do finiše prezidentské kampaně zasahují i dezinformační weby: opět vytáhly Sorose*. Online. In: HlídacíPes.org. 2018. Dostupné z: https://hlidacipes.org/finise-prezidentske-kampane-zasahuji-i-dezinformacni-weby-opet-vytahly-sorose/. [cit. 2024-05-11].

Clickbait. Online. In: Cambridge Dictionary. C2024. Dostupné z: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/clickbait. [cit. 2024-05-11].

CO JE TO HOAX. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax. [cit. 2024-05-06].

ČAPEK, Karel. *Válka s Mloky*. Praha: Fr. Borový, 1939, s. 104. Dostupné také z: https://ndk.cz/uuid/uuid:14de8f3b-3be5-4b9f-820a-7023cb5c615f.

Čechům chodí falešné zprávy údajně od Petra Pavla o mobilizaci na Ukrajinu. Online. In: Echo24.cz. 2023. Dostupné z: https://echo24.cz/a/Hby7N/zpravy-domaci-podvodne-falesne-sms-petr-pavel-prezidentske-volby-policie. [cit. 2024-05-10].

ČERMÁKOVÁ, Kristýna. *Přidává vláda tajně do jídla hmyz? Na internetu koluje nová konspirace*. Online. In: Obnovitelně. 2023. Dostupné z: https://www.obnovitelne.cz/clanek/2412/pridava-vlada-tajne-do-jidla-hmyz-na-internetu-koluje-nova-konspirace. [cit. 2024-05-11].

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [ČSÚ]. *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami za období 2023*. Online. In: Český statistický úřad. 2023, 2023. Dostupné z: https://www.czso.cz/. [cit. 2024-05-09].

ČIP V NOSE PO TESTECH NA COVID 19. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/cip-v-nose-po-testech-na-covid-19/. [cit. 2024-05-06].

December 21, 2012. Online. In: HISTORY. 2018. Dostupné z: https://www.history.com/topics/religion/december-21-2012. [cit. 2024-05-09].

Dezinformbiuro: kak rabotala pervaya sovetskaya služba feyk-novostey. Online. In: Stati. 2021. Dostupné z: https://dzen.ru/a/YT8iNnU8V2asR2Cu. [cit. 2024-05-10].

Disinformation noun. Online. In: Oxford Learner's Dictionaries. C2024. Dostupné z: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/disinformation. [cit. 2024-05-10].

Dr hab. Piotr Rzymski: większość tzw. fake newsów jest bardzo prosta do obalenia. Online. In: Nauka w Polsce. 2021. Dostupné z: https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news,90475,dr-hab-piotr-rzymski-wiekszosc-tzw-fake-newsow-jest-bardzo-prosta-do. [cit. 2024-05-11].

Experti: Policie varuje před hrou, která neexistuje. Děti ji marně shání. Online. In: IDnes.cz. 2017. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/hra-modra-velryba-je-marketingovy-tah.A170414_171220_domaci_neh. [cit. 2024-05-10].

FACEBOOK - AUTOMATICKÉ MAZÁNÍ NEAKTIVNÍCH ČLENŮ SKUPIN. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/facebook---automaticke-mazani-neaktivnich-clenu-skupin/. [cit. 2024-05-06].

FACEBOOK META - COPYRIGHT NA PROFIL. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/facebook-meta---copyright-na-profil/. [cit. 2024-05-06].

Fact check: Gates was not caught on video saying the COVID-19 vaccine 'will change our DNA forever'. Online. In: Reuters. 2020. Dostupné z: https://www.reuters.com/article/uk-factcheck-gates-altered-video-dna-vac-idUSKBN28K2YF/. [cit. 2024-05-11].

Fact check: No evidence that Bill Gates used actor for COVID-19 vaccine photo. Online. In: Reuters. 2021. Dostupné z: https://www.reuters.com/article/uk-factcheck-gates-vaccine-idUSKBN29W2UL/. [cit. 2024-05-11].

Fact check: This article is not 'ultimate proof' that the COVID-19 pandemic is planned. Online. In: Reuters. 2020. Dostupné z: https://www.reuters.com/article/uk-factcheck-pandemic/fact-check-this-article-is-not-ultimate-proof-that-the-covid-19-pandemic-is-planned-idUSKBN2701IA/. [cit. 2024-05-11].

FBI investigates 'bonsai kitten' website. Online. In: The Irish Time. 2001. Dostupné z: https://www.irishtimes.com/news/fbi-investigates-bonsai-kitten-website-1.374150. [cit. 2024-05-10].

GRIGUTYTĖ, Monika. *The Nigerian Prince scam: Everything you need to know*. Online. In: NordVPN. 2023. Dostupné z: https://nordvpn.com/blog/nigerian-prince-scam/. [cit. 2024-05-10].

HALL, Stephanie. *Belief, Legend, and the Great Moon Hoax*. Online. In: Library of Congress Blogs. 2014. Dostupné z: https://blogs.loc.gov/folklife/2014/08/the-great-moon-hoax/. [cit. 2024-05-09].

Hoax. Online. In: Britannica. C2024. Dostupné z: https://www.britannica.com/topic/hoax. [cit. 2024-05-09].

Hoax. Online. In: Etymonline: Online Etymology Dictionary. C2001–2024. Dostupné z: https://www.etymonline.com/word/hoax. [cit. 2024-05-09].

HRON, Michal. *DEZINFORMACE O 5G: PAPRSKY SMRTI, MRTVÍ PTÁCI ČI VLIV NA ZDRAVÍ*. Online. In: Realita 5G. C2020. Dostupné z: https://www.realita5g.cz/2021/07/16/dezinformace-o-5g-paprsky-smrti-mrtvi-ptaci-vliv-na-zdravi/. [cit. 2024-05-11].

Ivan Mihale. Online. In: SME.sk. C1997–2024. Dostupné z: https://www.sme.sk/os/173202/ivan-mihale. [cit. 2024-05-11].

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH [JSNS]. *Ukázky ruské propagandy směřující mimo Rusko*. Online. In: Jeden svět na školách. [2023]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/valka-na-ukrajine/doporucene-lekce/soucasna_ruska_propaganda/ukazky-ruske-propagandy-mimo-rusko#Fa%C5%A1ist%C3%A9. [cit. 2024-05-11].

JIRÁSEK, Jakub. *Pětina lidí zaznamenala dezinformaci o ukrajinském původu vraha z Klánovického lesa, říká průzkum*. Online. In: IROZHLAS. 2024. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/petina-lidi-zaznamenala-dezinformaci-o-ukrajinskem-puvodu-vraha-z-klanovickeho_2402241313_jar. [cit. 2024-05-11].

Jogurty způsobují trombózu. Online. In: OrgoNet. 2012. Dostupné z: https://orgo-net.blogspot.com/2012/03/jogurty-zpusobuji-trombozu.html. [cit. 2024-05-11].

JOHNSON, Bailey. *U.S. government insists 2012 apocalypse is a myth*. Online. In: CBS News. 2012. Dostupné z: https://www.cbsnews.com/news/us-government-insists-2012-apocalypse-is-a-myth/. [cit. 2024-05-10].

Joseph Stalin Coins the Term Desinformatsiya (Disinformation). Online. In: NORMAN, Jeremy M. History of Information. C2004–2024. Dostupné z: https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=5069. [cit. 2024-05-10].

KASÍK, Pavel. *Neuvěřitelný článek? Skandál? Možná jste naletěli na satiru. Jako my*. Online. In: IDnes.cz. 2018. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/internet/satira-parodie-clanky-the-onion-fake-news.A181203_140752_sw_internet_pka. [cit. 2024-05-11].

KOGNITIVNÍ SLEPÁ SKVRNA. Online. In: Bez faulu. C2019. Dostupné z: https://bezfaulu.net/kognitivni-zkresleni/kognitivni-slepa-skvrna/. [cit. 2024-05-11].

KOCHOVÁ, Julie. *"Muslimové zaútočí v Česku. To vám média neřeknou." Policie vyvrací hoaxy, zapojila i nový úřad*. Online. In: Aktuálně. 2016. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/domaci/muslimove-zautoci-v-cesku-to-vam-media-nereknou-policie-vyvr/r~d83f2e44597511e682380025900fea04/. [cit. 2024-05-11].

KONTROLA AKTIVNÍHO ÚČTU FACEBOOKU ŘETĚZOVOU ZPRÁVOU. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/kontrola-aktivniho-uctu-facebooku-retezovou-zpravou/. [cit. 2024-05-06].

Koronavirus – Spiknutí proti lidstvu – INFO!!!. Online. In: CZ24.NEWS. 2020. Dostupné z: https://cz24.news/koronavirus-spiknuti-proti-lidstvu-info/. [cit. 2024-05-11].

KRUPKA, Jaroslav. *Ukrajinci dostali naše rodná čísla a zneužívají je. Tuto lež šíří i expolicista*. Online. In: Deník.cz. 2023. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/denik-proti-fake-news-ukrajinci-rodna-cisla-byvaly-policista-petr-bily-lhar.html. [cit. 2024-05-11].

Larvy, cvrčci a sarančata k obědu! V Česku povolili hmyzí menu. Online. In: TN.cz. 2018. Dostupné z: https://tn.nova.cz/zpravodajstvi/clanek/370996-larvy-cvrcci-a-sarancata-k-obedu-v-cesku-povolili-hmyzi-menu. [cit. 2024-05-11].

LIVINGSTONE, Sonia. *What is media literacy?*. Online. In: Intermedia. 2004. Dostupné z: https://eprints.lse.ac.uk/1027/. [cit. 2024-05-06].

LOGO ŽÁBA. Online. DŽUBÁK, Josef. Hoax.cz. C2000–2024. Dostupné z: https://www.hoax.cz/hoax/logo-zaba/. [cit. 2024-05-06].

Medicine Lodge Cresset from Medicine Lodge. Online. Historical Newspapers from the 1700's-2000s. 1887, c2024. Dostupné z: https://www.newspapers.com/newspage/67758902/. [cit. 2024-05-10].

MERTLÍK, Vladimír. *Rukopis královédvorský: Falzifikát, který déle než 200 let cloumá českou historií i historiky.* Online. In: Reflex.cz. 2019. Dostupné z: https://www.reflex.cz/clanek/historie/97499/rukopis-kralovedvorsky-falzifikat-ktery-dele-nez-200-let-clouma-ceskou-historii-i-historiky.html. [cit. 2024-12-02].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY [MVČR]. c2024. Online. In: RESIST: Příručka pro boj s dezinformacemi. Ministerstvo vnitra České republiky. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/chh/clanek/ke-stazeni-resist-prirucka-pro-boj-s-dezinformacemi.aspx. [cit. 2024-05-07].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY [MVČR]. Definice dezinformací a propagandy. Online. In: Ministerstvo vnitra České republiky. C2024. Dostupné z: https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx. [cit. 2024-05-09].

Modern yogurts fool several generations. Online. In: Pravda.ru. 2010, 2021. Dostupné z: https://english.pravda.ru/health/115447-yogurt/. [cit. 2024-05-11].

Modrá velryba: Co stojí za „hrou," jaké úkoly vedou děti k sebevraždě? Online. In: Echo24.cz. 2017. Dostupné z: https://echo24.cz/a/w5vg6/modra-velryba-co-stoji-za-hrou-jake-ukoly-vedou-deti-k-sebevrazde. [cit. 2024-05-10].

Mongolija dala izdevatel'skij otvet na trebovanie Ukrainy vyplatiť kompensacii za našestvie chana Batyja. Online. In: AIS. 2015. Dostupné z: https://vg-news.ru/n/114556. [cit. 2024-05-11].

Mongolija mir nikogda ne slyšal ni o kakoj ukrainskoj nacii. Online. In: REN TV. [2015]. Dostupné z: http://ren.tv/novosti/2015-05-18/mongoliya-mir-nikogda-ne-slyshal-ni-o-kakoy-ukrainskoy-nacii. [cit. 2024-05-11] [neplatné].

Mongolija vyplatit Ukraine kompensaciju za razrušennyj Kiev. Online. In: Russkaja narodnaja linija. 2015. Dostupné z: https://ruskline.ru/special_opinion/2015/05/mongoliya_vyplatit_ukraine_kompensaciyu_za_razrushennyj_kiev/. [cit. 2024-05-11].

Mongoliya dala izdevatelskij otvet na trebovanie Ukrainy vyplatiť kompensacii za našestvie chana batyya. Online. In: News-front.info. [2015] [neplatné]. Dostupné z: http://news-front.info/2015/05/18/mongoliya-dala-izdevatelskij-otvet-na-trebovanie-ukrainy-vyplatit-kompensacii-za-nashestvie-xana-batyya/. [cit. 2024-05-11].

Mongolsko je připraveno uhradit Ukrajině škody způsobené ve 13. století. Online. In: OrgoNet. 2015. Dostupné z: https://orgo-net.blogspot.com/2015/05/mongolsko-je-pripraveno-uhradit.html. [cit. 2024-05-11].

Mongolsko si dělá srandu z Ukrajiny. Online. In: KONCEPCE SPOLEČNÉ BEZPEČNOSTI. 2015. Dostupné z: http://leva-net.webnode.cz/news/mongolsko-si-dela-srandu-z-ua/. [cit. 2024-05-11].

MURSALIEVA, Galina. *Gruppy smerti (18+)*. Online. In: Novaya Gazeta. 2016. Dostupné z: https://novayagazeta.ru/articles/2016/05/16/68604-gruppy-smerti-18. [cit. 2024-05-10].

NADAČNÍ FOND NEZÁVISLÉ ŽURNALISTIKY [NFNZ]. *Konspirační server CZ 24 News*. Online. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky. 2024. Dostupné z: https://www.nfnz.cz/konspiracni-server-cz-24-news/. [cit. 2024-05-11].

Nadační fond nezávislé žurnalistiky [NFNZ]. *Tisková zpráva – Dezinformační weby a zpravodajství v ČR*. Online. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky. 2019. Dostupné z: https://www.nfnz.cz/aktuality/tiskova-zprava-dezinformacni-weby-a-zpravodajstvi-v-cr/. [cit. 2024-05-10].

Nadační fond nezávislé žurnalistiky [NFNZ]. *Tisková zpráva: Češi a dezinformace*. Online. In: Nadační fond nezávislé žurnalistiky. 2021. Dostupné z: https://www.nfnz.cz/aktuality/tiskova-zprava-cesi-a-dezinformace/. [cit. 2024-05-10].

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY [NPI]. *Mediální gramotnost dospělých*. Online. In: Národní pedagogický institut České republiky. 2024. Dostupné z: https://www.npi.cz/images/EAAL/Medi%C3%A1ln%C3%AD_gramotnost.pdf. [cit. 2024-05-11].

NÁRODNÍ PEDAGOGICKÝ INSTITUT ČESKÉ REPUBLIKY [NPI]. *Mediální technologie - Nová média, 2006. Online. In: RVP. Rvp.cz. Dostupné z: https://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/547/MEDIALNI-TECHNOLOGIE---NOVA-MEDIA.html. [cit. 2024-05-06].*

NASA scientist: No Doomsday in 2012. Online. In: Phys.org. 2009. Dostupné z: https://phys.org/news/2009-10-nasa-scientist-doomsday.html. [cit. 2024-05-10].

Nejkrásnější středověké rukopisy IV. – Cesty rytíře Jana z Mandevillu. Online. In: Stavitelé katedrál. C2008. Dostupné z: http://www.stavitele-katedral.cz/nejkrasnejsi-stredoveke-rukopisy-iv-%E2%80%93-cesty-rytire-jana-z-mandevillu/. [cit. 2024-05-09].

Novyj pristup bezumija u rosSMI: "Rada chočet kompensaciju ot chana Batyja". Online. In: OBOZ.UA. 2015. Dostupné z: https://www.obozrevatel.com/curious/37951-novyij-pristup-bezumiya-u-rossmi-rada-hochet-kompensatsiyu-ot-hana-batyiya.htm. [cit. 2024-05-11].

ORF beschallt Österreich: Ihr müsst zukünftig Insekten essen! Wo bleibt eigentlich die Demokratie? Online. In: OTS.at. 2024. Dostupné z: https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20240403_OTS0012/orf-beschallt-oesterreich-ihr-muesst-zukuenftig-insekten-essen-wo-bleibt-eigentlich-die-demokratie-bild. [cit. 2024-05-11].

ORGONET: OZVĚNY KREMLU V ČR. Online. In: Neovlivní.cz. 2015. Dostupné z: https://neovlivni.cz/orgonet-ozveny-kremlu-v-cr/. [cit. 2024-05-11].

Past na dětskou duši: Internet. Závislosti, zvrácenosti i smrtící hry. Co je nejlépe investovaným časem? Vyvražděná rodina i výzva ke ztrátě vědomí udušením. Jediná správná kotva. Online. In: PROTIPROUD. 2022. Dostupné z: https://protiproud.info/zdravi/6775-past-na-detskou-dusi-internet-zavislosti-zvracenosti-i-smrtici-hry-co-je-nejlepe-investovanym-casem-vyvrazdena-rodina-i-vyzva-ke-ztrate-vedomi-udusenim-jedina-spravna-kotva.htm. [cit. 2024-05-11].

PIKA, Tomáš. *OVĚŘOVNA: Prezident nemůže jen tak vyhlásit mobilizaci. Na sítích stále koluje falešný příspěvek*. Online. In: IROZHLAS. 2023. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/overovna-prezident-mobilizace-nerudova-pavel-hilser-fischer-hoax-dezinformace_2301080600_pik. [cit. 2024-05-10].

PRCHAL, Lukáš a LINHART, Tomáš. *Dezinformace šířené hackery přes web ČTK jsou ve prospěch Ruska, shodují se experti*. Online. In: Deník N. 2024. Dostupné z: https://denikn.cz/1409543/dezinformace-sirene-hackery-pres-web-ctk-jsou-ve-prospech-ruska-shoduji-se-experti/. [cit. 2024-05-11].

PRÍBELSKÝ, Matej. *Hlavný denník je konšpiračným webom. Najvyšší súd jeho dovolanie odmietol*. Online. In: Aktuality.sk. 2023. Dostupné z: https://www.aktuality.sk/clanok/geIvtoe/hlavny-dennik-je-konspiracnym-webom-najvyssi-sud-jeho-dovolanie-odmietol/. [cit. 2024-05-11].

Prophecies of Nostradamus. Online. In: The Museum of Hoaxes. C2015. Dostupné z: https://hoaxes.org/archive/permalink/the_prophecies_of_nostradamus. [cit. 2024-05-09].

PROTOCOLS OF THE ELDERS OF ZION. Online. In: United States Holocaust Memorial Museum. [2006–2018]. Dostupné z: https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/protocols-of-the-elders-of-zion. [cit. 2024-05-10].

PROTOKOLY SIONSKÝCH MUDRCŮ. Online. In: Holocaust. 2024. Dostupné z: https://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/teze-moderniho-antisemitismu-v-soucasnosti/protokoly-sionskych-mudrcu/. [cit. 2024-05-10].

PŮHONÁ, Eliška. *Většina lidí v Česku neví, co je deepfake. Tápou i ohledně AI, zjistil průzkum*. Online. In: Deník N. 2024. Dostupné z: https://denikn.cz/1377664/vetsina-lidi-v-cesku-nevi-co-je-deepfake-tapou-i-ohledne-ai-zjistil-pruzkum/?ref=list. [cit. 2024-05-11].

Roger Dodsworth. Online. In: World Biographical Encyclopedia. 2021. Dostupné z: https://prabook.com/web/roger.dodsworth/3728180. [cit. 2024-05-09].

ROMAN MACA [@_Roman_Maca]. Na Protiproudu prokremelského dezinformátora… Online, příspěvek. 2022-05-05. Dostupné z X: https://twitter.com/_Roman_Maca/status/1522125217476358144. [cit. 2024-05-11].

ROUSE, Margaret, 2022. New Media. Online. In: Techopedia.com. Dostupné z: https://www.techopedia.com/definition/416/new-media. [cit. 2024-05-06].

ROWE, Adam. *9 Simple Ways to Detect AI Images (With Examples) in 2024*. Online. In: Tech.co. 2023. Dostupné z: https://tech.co/news/ways-detect-ai-images-examples. [cit. 2024-05-11].

SETTLES, Gabrielle. *Bill Gates didn't say he wanted to use vaccines to reduce the population*. Online. In: Poynter. 2021. Dostupné z: https://www.poynter.org/fact-checking/2021/bill-gates-didnt-say-he-wanted-to-use-vaccines-to-reduce-the-population/. [cit. 2024-05-11].

SIFUENTES, Jesse. *The Propaganda of Octavian and Mark Antony's Civil War*. Online. In: World History Encyklopedia. 2019. Dostupné z: https://www.worldhistory.org/article/1474/the-propaganda-of-octavian-and-mark-antonys-civil/. [cit. 2024-05-10].

STARMANS, Barbara J. *10 Examples of Fake News from History*. Online. In: The Social Historian. 2017. Dostupné z: https://www.thesocialhistorian.com/fake-news/. [cit. 2024-05-11].

Státní zemědělská a potravinářská inspekce [SZPI]. *Symbol žáby na obalech potravin*. Online. In: Státní zemědělská a potravinářská inspekce. 2023. Dostupné z: https://www.szpi.gov.cz/clanek/symbol-zaby-na-obalech-potravin.aspx. [cit. 2024-05-10].

Straw man. Online. In: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. Cambridge Dictionary. C2024. Dostupné z: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/straw-man. [cit. 2024-05-09].

STRUHÁRIK, Filip. *Dezinformačný web Hlavný denník dal na reklamu tisíce eur, novým šéfredaktorom je Kočnerov novinár*. Online. In: Denník N. 2020. Dostupné z: https://dennikn.sk/2190741/dezinformacny-web-hlavny-dennik-dal-na-reklamu-tisice-eur-novym-sefredaktorom-je-kocnerov-novinar/. [cit. 2024-05-11].

STRUHÁRIK, Filip. *Hlavnydennik.sk (8.6)*. Online. In: KONŠPIRÁTORI.sk. 2023. Dostupné z: https://konspiratori.sk/stranka/850#. [cit. 2024-05-11].

SULZBACHER, Markus. *MFG biedert sich Rechtsextremen an*. Online. In: DerStandard.at. 2023. Dostupné z: https://www.derstandard.at/story/3000000183638/mfg-biedert-sich-rechtsextremen-an. [cit. 2024-05-11].

ŠIŠKA, Miroslav. Mrtvý Šmíd z Národní třídy. Stěžejní událost, která se nestala. Online. In: Novinky.cz. 2018. Dostupné z: https://www.novinky.cz/clanek/historie-17-listopad-mrtvy-smid-z-narodni-tridy-stezejni-udalost-ktera-se-nestala-40256470. [cit. 2024-12-02].

TAG: Adam Białous. Online. In: PCH24.pl. [2023]. Dostupné z: https://pch24.pl/tag/adam-bialous/. [cit. 2024-05-11].

TACHECÍ, Barbora a LUPTÁKOVÁ, Věra. *Až 40 procent Čechů už nechce pomáhat uprchlíkům z Ukrajiny. Třeba proto, že jsou to ti bohatí, říká sociolog Mazák*. Online. In: Český rozhlas Plus. 2023. Dostupné z: https://plus.rozhlas.cz/az-40-procent-cechu-uz-nechce-pomahat-uprchlikum-z-ukrajiny-treba-proto-ze-jsou-9062354. [cit. 2024-05-11].

Tajemný muž v pozadí slaví jubileum. I v 90 ovládám svět, směje se konspiracím Soros. Online. In: Aktuálně. 2020. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/miliardar-george-soros-ktery-slavi-devadesatiny-patri-k-nejv/r~3bee9976dc8e11eab1110cc47ab5f122/. [cit. 2024-05-11].

TAYLOR, Larissa Juliet. *Nostradamus: Les premieres centuries ou propheties (Edition Mace Bonhomme de 1555). Edition et commentaire de l'epitre a Cesar et des 353 premiers quatrains. Pierre Brind'Amour*. Online. In: The University of Chicago Press: Journals. C2024. Dostupné z: https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.2307/2544424. [cit. 2024-05-09].

The corpse factory and the birth of fake news. Online. In: BBC. 2017. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-38995205. [cit. 2024-05-10].

The Dunning-Kruger effect and its discontents. Online. In: The British Psychological Society [BPS]. 2020. Dostupné z: https://www.bps.org.uk/psychologist/dunning-kruger-effect-and-its-discontents. [cit. 2024-05-11].

The Global Disinformation Order. Online. In: IHEID. C2024. Dostupné z: https://globalchallenges.ch/figure/definitions-some-terms-in-the-world-of-disinformation/. [cit. 2024-05-10].

The Greatest Secret of Nostradamus. Online. In: Skeptoid Podcast. C2024. Dostupné z: https://skeptoid.com/episodes/4066. [cit. 2024-05-09].

"The Great Moon Hoax" is published in the "New York Sun". Online. In: HISTORY. 2020. Dostupné z: https://www.history.com/this-day-in-history/the-great-moon-hoax. [cit. 2024-05-09].

The Gutenberg Press. Online. In: Special Collections and Archives Research Center. C2024. Dostupné z: https://scarc.library.oregonstate.edu/omeka/exhibits/show/mcdonald/incunabula/gutenberg/. [cit. 2024-05-10].

THE PROTOCOLS OF THE LEARNED ELDERS OF ZION. Online. In: Internet Archive. C2020, s. 4. Dostupné z: https://web.archive.org/web/20140729103854/http://ddickerson.igc.org/The_Protocols_of_the_Learned_Elders_of_Zion.pdf. [cit. 2024-05-10].

The Toledo Letter. Online. In: The Museum of Hoaxes. C2015. Dostupné z: https://hoaxes.org/archive/permalink/the_toledo_letter. [cit. 2024-05-09].

The Travels of Sir John Mandeville. Online. In: Lehigh Library Exhibits. C2023. Dostupné z: https://exhibits.lib.lehigh.edu/exhibits/show/imaginary-places/journeys/mandeville. [cit. 2024-05-09].

The Travels of Sir John Mandeville. Online. In: The Museum of Hoaxes. C2015. Dostupné z: https://hoaxes.org/archive/permalink/the_travels_of_sir_john_mandeville. [cit. 2024-05-09].

Totalfilm.cz [@TotalfilmCz]. *Bez vědomí (2019) Miloš Zeman a jeho falešný projev*. 2019. Online, video. Dostupné z: YouTube, https://www.youtube.com/watch?v=FzMnDwpKJrI. [cit. 2024-05-11].

TOTO MUSÍ BYŤ OKAMŽITE ZASTAVENÉ! Hmyz, ako potrava pre ľudí, znova na scéne. Je tu však veľké ALE!. Online. In: Hlavný Denník. 2024. Dostupné z: https://www.hlavnydennik.sk/2024/04/04/toto-musi-byt-okamzite-zastavene-hmyz-ako-potrava-pre-ludi-znova-na-scene-je-tu-vsak-velke-ale. [cit. 2024-05-11].

Unexpected money. Online. In: Scamwatch. [2023]. Dostupné z: https://www.scamwatch.gov.au/types-of-scams/unexpected-money. [cit. 2024-05-10].

Uprchlíci a hoaxy: Podívejte se na 10 nejčastějších mýtů o uprchlících. Online. In: ČT24. 2015. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/media/uprchlici-a-hoaxy-podivejte-se-na-10-nejcastejsich-mytu-o-uprchlicich-126706. [cit. 2024-05-11].

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR, c2012–2024. Dezinformace. Online. Akademický slovník současné češtiny. Dostupné z: https://slovnikcestiny.cz/heslo/dezinformace/0/18395. [cit. 2024-05-06].

VIKOVÁ, Kateřina. *Nejedí, nespí, zanedbávají hygienu i koníčky. Pětina dětí je závislá na technologiích*. Online. In: Aktuálně. 2022. Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/domaci/deti-zavislost-technologie/r~78de537c119c11ed8b4e0cc47ab5f122/. [cit. 2024-05-11].

VRLÁK, Marek. *„Sdílejte, než to smažou." Hoaxy o očkování stát nadále podceňuje, zjistili Reportéři ČT*. Online. In: ČT24. 2021. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/sdilejte-nez-to-smazou-hoaxy-o-ockovani-stat-nadale-podcenuje-zjistili-reporteri-ct-26534. [cit. 2024-05-10].

VRLÁK, Marek. *Muž z Vysočiny ničil vysílače, bál se prý škodlivosti 5G sítí. Hrozí mu až šest let vězení*. Online. In: ČT24. 2021. Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/regiony/muz-z-vysociny-nicil-vysilace-bal-se-pry-skodlivosti-5g-siti-hrozi-mu-az-sest-let-vezeni-27270. [cit. 2024-05-11].

WALKER, Malea. *The Spanish American War and the Yellow Press*. Online. In: Library of Congress Blogs. 2024. Dostupné z: https://blogs.loc.gov/headlinesandheroes/2024/02/the-spanish-american-war-and-the-yellow-press/. [cit. 2024-05-09].

What is a deepfake and how to detect it? Online. In: Telefónica. [2023]. Dostupné z: https://www.telefonica.com/en/communication-room/blog/what-is-a-deepfake-and-how-to-detect-it/?_x_tr_hist=true. [cit. 2024-05-11].

Whataboutism. Online. In: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. Cambridge Dictionary. C2024. Dostupné z: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/whataboutism. [cit. 2024-05-09].

WHEELER, Gregory. *Bounded Rationality*. Online. In: Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2018. Dostupné z: https://plato.stanford.edu/entries/bounded-rationality/. [cit. 2024-05-11].

Why do we say 'red herring'? Online. In: History Extra. 2021. Dostupné z: https://www.historyextra.com/period/georgian/why-we-say-phrase-red-herring-hunting-origins/. [cit. 2024-05-09].

Why is billionaire George Soros a bogeyman for the hard right? Online. In: BBC. 2019. Dostupné z: https://www.bbc.com/news/stories-49584157. [cit. 2024-05-11].

WIRNITZER, Jan. *Kritici imigrace nejsou jen „nácci". Radikálům chybí sjednotitel*. Online. In: IDnes.cz. 2015. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kritici-a-odpurci-imigrace-a-jejich-cleneni.A150828_105607_domaci_jw. [cit. 2024-05-11].

YOUNG, Kevin. *Moon Shot: Race, a Hoax, and the Birth of Fake News*. Online. In: The New Yorker. 2017. Dostupné z: https://www.newyorker.com/books/page-turner/moon-shot-race-a-hoax-and-the-birth-of-fake-news. [cit. 2024-05-10].

ZAREVICH, Emily. *The Hoax That Inspired Mary Shelley*. Online. In: JSTOR Daily. 2022. Dostupné z: https://daily.jstor.org/the-hoax-that-inspired-mary-shelley/. [cit. 2024-05-09].

ZIMMERMANN, Clemens. In: *Medien im Nationalsozialismus: Deutschland, Italien und Spanien in den 1930er und 1940er Jahren*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau Verlag 2007. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/s11616-008-0027-4. [cit. 2024-05-09].